

TRANSILVANI'A.

FÓIA ASOCIAȚIUNEI TRANSILVANE

PENTRU

LITERATUR'A ROMANA SI CULTUR'A POPORULUI ROMANU.

ANULU ALU XVI-LEA

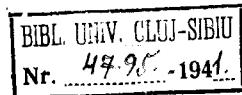
1885.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Editoriu: comitetulu asociatiunei.

Redactoriu: secretariu alu asociatiunei G. Baritiu.

SIBIU.

Tipariulu tipografiei archidiecesane.

SUMARIULU

materiilor cuprinse in „Transilvania“ cursulu XVI din anul 1885.

Nr. Fóiei		Nr. Fóiei.
Materialu pentru istoria regimentului I. granițiaru romanescu din Transilvania; continuare din anul 1884 de G. B. 1—2, 3—4, 5—6, 7—8, 9—10	✓	13—14
Teoria lui Rösler; studiu asupr'a staruiției Romanilor in Daci'a de A. D. Xenopolu profesor etc. (estrase)	1—2	13—14
Din anticitatile Egiptului ethnografi'a, viat'a sociala si politica de Sim. P. Simon	1—2 3—4	13—14
Bibliografia cu recensiune asupr'a opurilor intrate pe anul 1885 la concursulu publicatu de catra academi'a romana G. B.	3—4	13—14
Consemnarea cartiloru donate de ddnii Iosif Sterca Siulutiu si fiului seu Dr. Aureliu St. Siulutiu	3—4	13—14
Directorulu de scóle Georgiu Sincai, informatiuni si acte oficiose despre scólele romanesci de inainte cu unu secolu, adunate de G. B. 5—6, 7—8, 9—10	✓	13—14, 15—16
Prefatiunea cartiei dlui Dr. Marienescu: Cultul pagân si crestinu	5—6	15—16
Episodu istoricu din 1784/5 despre plânsorile fostilor iobagi substernute la imperatulu Iosifu II. dupa Fr. Szilágyi de G. B.	5—6	15—16
Academi'a romana, program'a lucrăriloru si raportulu secretariului generalu pe a. 1884—5	5—6, 7—8	15—16
Inscintiare despre concursuri la premiile academiei romane	7—8	17—18
Constantinu A. Rosetti †	7—8	17—18
Conferenti'a de profesori in Blasius	7—8	17—18
Lumina electrica in Bucuresci	7—8	17—18
Romanii din peninsula, Balcanica cercetari de N. Popilianu	9—10	17—18
O epistola despre academi'a romana	9—10	17—18
Proiectu de statutu pentru instituirea si organisarea scólei de fete, impreunata cu internatul insintiati si sustinuta de catra Asociatiune in Sibiu	11—12	17—18
Caracterulu firmu, dissertatione finita in adunarea despart. XII la Lapusiu de Vasilie Filipu 11—12, 13—14		19—20
Cele 88 de monete romane antice aflate in padurea dela Avramescu din județiulu Tutova (in Moldova) si opinionea lui Dr. Schuchardt	11—12	21—22
Fabric'a de chartie mechanica dela Zernesci,istoricul ei facutu din punctu de vedere national-economicu G. B. . . . . 13—14 15—16 19—20 23—24		21—22 23—24
Epistol'a lui Simionu Barnutiu si a lui Ioanu Maiorescu adresata dela Viena catra romanii dela Brasiovu in a. 1852 in cause nationali si intru asteptarea venirei M. Sale Monarchului nostru in Transilvania din colectiunea lui G. B. 13—14		21—22
Un documentu ca multe altele relative la gónene bisericiei romanesci dela principele Mich. Apaffy		21—22
din 1674, prin care acesta supune din nou biserici'a si clerulu poporului romanescu la jurisdictiunea si potestatea superintendentului calvinilor maghiari cu dreptu de a face visitatiuni canonice pe la bisericile de religiunea resaritena si a pedepsí aspru pe cei cari nu aru voí a se supune	✓	21—22
Ateneu, despre infintiarea lui in capital'a Romaniei cu ajutoriulu unei loterii		21—22
Colectiunea de documente istorice a profesorului Dr. Nicolae Nilles dela Oenipontu (Innsbruck) relative mai virtosu la istoria bisericesca a romanilor, colectiune subventionata de catra academi'a romana; recensiune scurta de G. B. si indicele		21—22
Documente istorice din 1848—9. Cea din urma adunare nationala a romanilor din Transilvania in 1848		21—22
Starea trista a locuitorilor din comitatulu Marmatiei dupa Rudolf Bergner de G. B.		21—22
Despre greutatea incassarei taxelor anuali de cîte 5 fl. la associatiunea transilvana etc.		21—22
Programu pentru adunarea generala XXIV a asociatiunei transilvane tinuta in Armenopole (Gherla). Raportulu anuale al comitetului Asociatiunei.—Raciociniu despre avereia asoc. pana in 31 Dec. 1884 si proiectu de budgetu pe 1886.		21—22
Taxe de membrii incurse la cass'a asociatiunei din 1 Ianuariu 1884 pana in 1 Iuliu 1885		21—22
Conspectulu stipendiatilor si ajutoratilor din fondurile administrate de asociatiune		21—22
Consemnarea celoru insinuati că membrii ai Asociatiunei in decursulu anului 1884—1885		21—22
Planulu reunii romanesci de agricultura		21—22
Reflecțiunile redactiunei la cestiunea reunii agronomice		21—22
Apelu catra publiculu romanu din partea comitetului pentru colete in ajutoriulu scólelor si internatului de fetite si (pag. 184) colect'a de 2615 fl. v. a.		21—22
Opiniunea episcopului Andreiu Siagun'a ca respunsu la o provocare a comisariului imper. Edward Bach in 1850		21—22
Escursiune prin istoria pedagogiei la noi la romani dissertatione de profesorulu V. G. Borgovau citita in adunarea gener. dela Armenopole		21—22 23—24
Érasi afaceri agronomice de G. B.		21—22
Press'a periodica romanescă in tierile coronei unguresci in anulu 1885.		21—22

Procese verbale luate in siedintiele comitetului Asociatiunei transilvane tînute in decursulu anului 1884/5.

Nr. Fóiei.		Nr. Fóiei.
Procese verbale a le comitetului asociatiunei:		
In 30 Decembre 1884 despre planurile de zi-direa scólei de fetitie, examineate prin o comisiune si respinse	1—2	Baritiu despre propunerile facute de secretariul Ladislau Vaida in a. 1868; legatulu repaus. Alemanu Comanu Mitrea din Resinari s. a.
In 15 Ianuarie 1885 concluse luate asupra cursului intratu dela architectulu Moetz si asupra propunerei membrului Basiliu P. Harsianu	1—2	In 22 Septembre. Se comunica decisiunile adunarei generale una cîte una, spre a se duce in deplinire; cum si catalogulu membrilor noi recunoscuti ca atari de cîtra adunare. Raportulu despart. Clusiu despre avereza societatiei Iulia, bibliotece poporane, adunare de documente vechi, agențure comunali, premii pentru invetiatori; relevarea din nou a cestiuniei fondului „Tamasianu“, a fondului scólei din Mociu si acelu din tractulu protopopescu Faragau, pentru a caroru studiare se exmitte o comisiune de trei jurisconsulti; votarea speselor pentru unu parafulgeru la scólă de fetitie cu 159 fl. 90 cr. si cîteva petituni. .
In 27 Februarie intre alte cestiuni se iau concluse asupra noului normativu pentru incassarea taxelor si asupra statutului despre organizarea scólei de fetitie	5—6	In 29 Octombrie se votédia unu apelu pentru colecte, se ia in revisiune noua statutulu scólei si planulu de invetiamèntu . . . . .
In siedint'a din 5 Martiu comitetulu adópta planulu de zidirea scólei de fetitie, modificatu prin architectulu Moetz	5—6	In siedint'a din 10 Nov. se primesce cu recunoșcinta cuvenita legatulu veduvei Ana Murasianu din Sibiu în sumă de 702 fl. 50 cr., se ia si conclusu asupra reparatiunilor essentiali la casele asociatiunei transilvane strad'a morei Nr. 8 . . . . .
In 30 Martiu se decide derimarea unoru grasduri dela casele asociatiunei.	9—10	Siedint'a din 20 Novembre bogata de concluse asupr'a raportelor venite dela despart: Abrudu, Alb'a Iuli'a (Teiusiu), Simleu, Blasiu, Desiu; a mai multoru sume intrate; donatiunea Reuniunei femeilor romane din Sibiu; membrii noi insinuati; testamentulu advocatului Ioanu Romanu din Fagarasiu, alu veduvei Ana Murasianu, premiile frumose inpartite la Basesci in auru si in animale etc. . . . .
In 24 Aprile se denumesce inginerulu Otto Müss inspectoru preste zidire si br. D. Ursu delegatu	9—10	Cele doue protocole luate in adunarea generala dela Gherl'a se afla publicate in . . . . .
In siedint'a din 25 Aprile se pertractédia raporturi dela unele despărtieminte, Brasiovu, Desiu, Blasiu, M.-Osiorheiu, Sibiu, avereza remasa dupa Avr. Iancu, conturile diariului „Gazeta Transilvanie“ s. a.	9—10	Bibliografii, anunțiuri si recensiuni de carti se afla semenate in acestu cursu al 16-lea că si in cele mai multe anterioare.
In 11 Maiu s'au tînutu doue siedintie, una dupa mórtea membrului Vis. Romanu, alt'a in care s'a decisu tiparirea planului de invetimentu si s'au pertractat mai multe cause venite de prin despărtieminte	11—12	
In 12 Iuniu pertractarea catorva afaceri de ale cassei si luari de mesuri preparative pentru adunarea generala.	13—14	
In 3 Iuliu. Afaceri diverse de cassa si de ale studentilor stipendiati, persecutiunea celoru dela Schemnitz; raportulu directiunei despart. M.-Osiorheiu	15—16	
In 6 si 7 Augustu. Se da in desbatere proiectulu de raportu generalu, si celu de budgetu pe 1886. Raporturi dela despart. Naseudu, Sibiu, Brasiovu, Turda, mai departe alu lui G.		
		17—18
		19—20
		21—22
		21—22
		23—24
		19—20

TRANSILVANI'A.

Foi'a Associatiunei transilvane pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu.

Acăsta făia ese căte 2 côle pe luna si costa 2 florini val. austr., pentru cei ce nu suntu membrii asociatiunei.
Pentru strainatate 6 franci (lei noi) cu porto postei.

Abonamentulu se face numai pe căte 1 anu intregu.
Se abonădia la Comitetulu Associatiunei in Sibiu, seu prin posta seu prin domnii colectori.

Sumariu: Materialu pentru istori'a regimentului I. granitiariu din Transilvani'a. — Teori'a lui Rösler; studiu asupr'a staruintiei Romanilor in Daci'a Traiana, de A. D. Xenopolu, prof. de Istor'i'a Romanilor la Universitatea din Iasi. — Din anticitatile Egiptului (Etnografia; viéti'a sociala si politica.) — Procese verbali ale comitetului asociatiunei transilvane pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu luate in siedintiele dela 30 Decembrie 1884 si 15 Ianuariu 1885.

Anuntiu de abonamentu.

Materialu pentru istori'a regimentului I. granitiariu din Transilvani'a.

(Urmare.)

Religiunea. Dela acestea raportulu trece la religiune. Despre biserică dice, că servitiulu dñeescu se indeplinesce in regimentu in tota regul'a si cu evlav'ia ceruta. Despre biseric'a greco-orientala se adaoge, că regimentulu ingrigiesce, că servitiulu dñeescu se decurga cu demnitate, dupa-ce mai antăiu se face cu militarii parada bisericésca. Generalulu inse fsi descopere dorint'i'a, că preotii si spiritualii gr. resariteni se aiba mai multa sciintia in lucrurile religiose, si o viéti'a mai cuviintiosa de-cătu se vede in realitate la partea cea mai mare a loru, că-ci ei aru trebuí se dea exemplu bunu.

Se pote că generalulu Rall si comisariulu cându au scrisu acestea, perdusera din vedere aprig'a persecutiune la care era supusu clerulu gr. resariténu pâna la imprematulu Iosifu alu II, precum si lips'a totala nu numai de scóle teologice, dar si de cele elementarie, ba pe unu timpu indelungatu chiar' si lips'a de episcopi diecesani. Dar' despre acésta materia religioса si scolastica va mai fi vorba tocma la finea raportului.

Intrebarea a patr'a, daca intre domnii oficiari domnesce armoni'a si nu cumv'a se intempla desbinari, era in casu de asia, din ce cause se nascu acelea, si in fine daca la propunerile de inaintari n'au fostu trecuti cu vederea oficiari cu merite si probi, in contr'a dreptului si a echitatiei.

La intrebarea acésta generalulu dà respunsu descriindu un'a căte un'a calitatile bune si rele ale fia-cărui oficiariu. Noi ne vomu margini numai la scótorea esentie, spre a caracterisá in cătuva spiritulu in care se faceau inainte cu mai bine de 100 de ani asia numitele liste de conduită.

Colonelu si comandante de regimentu era dlu Dombroka. Despre acest'a dice generalulu, că e forte des-

teptu si probatu in afacerile económice ale regimentului, are vointi'a cea mai buna si zelu mare; este omu dreptu si neinteresatu, fi lipsesce inse auctoritatea de a impune si subordinatiloru sei vointi'a sa, adeca se aiba o mână mai tare. Îlu escusa inse si aici totu cu imposibilitatea de a strabate pretutindeni intr'unu regimentu asia de răsipitu si a lucră fara ajutoriulu energiosu alu celorul alti oficiari de statu majoru; asta inse, că colonelulu este cu totulu lipsitu de ajutoriulu acelor'a, atât din cauza că ei suntu stationati departe de residenti'a colonelului, cătu si că acesti'a nu prea au placere de a'lui ajutá. De alt-mintrea dlu colonelu suferise greu de unu morbu indelungatu, care 'lu debilitase cu totulu, incătu nu mai era in stare de a desvolta activitatea de mai nainte: tocma pentru aceea 'lu si recomanda la locurile mai inalte in cuvènte forte binevoitóre. Trecendu la vice-colonelulu Sburlaty, generalulu observa că acest'a fusese pedepsitu in urmarea rescriptului din 16 Februarie 1774 cu arestu de 4 luni la profosu in fiara, si de atunci s'a mai indreptat cev'a (etwas gefruchtet); cu tóte acestea elu mai este inca forte de parte de a 'si fi lasatu acea portare brusca si brutală atât cu oficiarii, cătu si cu granitiarii gregari, era mai alesu pe acestia fi urasce precum nu se cuvine se faca unu oficiariu de statu majoru. Din aceste cause dlu vice-colonelu nicidcum nu este iubit, decătu numai temutu, atât de corpulu oficiariiloru, cătu si de ostasii gregari. Totu din acésta causa intre vice-colonelu si colonelu nu pote se existe armonia. Vice colonelulu Sburlaty n'are nici o aplecare cătra afaceri económice, care inse tocma la granitiarii trebuie se fia luate in cea mai de apópe grija. In fine generalulu intréba pe inaltulu consiliu de resboiu din Vien'a, nu cumv'a ar' fi mai bine se stramute pe Sburlaty facendu-lu se-si schimbe statiunea cu altu-cinev'a.

Despre primulu majoru anume Kargo se dice, că are talente frumóse si calificatiuni militarie, este versat si in afaceri económice, omu cu experientia, era in repereturile sale exactu si siguru; preste acest'a elu cunoscere.

perfectu tóte drepturile ardelene; și lipsesce numai o activitate mai mare, din care causa a si fostu mustratu de cătev'a-ori. Intre alte impregiurari elu ar' fi unu bunu oficiariu de statu majoru intr'unu regimentu granitiariu.

Alu doilea dnu maioru de Ciocconari este diligentu, zelosu si plinu de buna vointia, dar' betranetiele sale si ranile capatate in resbóie de care sufere adesea, 'lu impiedeca dela o activitate mai mare, dar' 'lu recomanda si pe dènsulu la gratia celoru mai mari.

Intru altele colonelulu comandante de regimentu se afla in prea buna intielegere cu acesti doi majori, mai alesu că nici cu corpulu oficirilor nu s'au intemplatu neitielegeri; éra candidarile pentru promotiune s'au facutu pâna acum dupa dreptu si dreptate.

5. Daca oficiarii 'si cauta de servitu loru si care din toti se distinge mai multu?

Acésta intrebare este numai o variatiune a celei dela punctu 4; respunsulu inse datu la elu are parti demne de tóta luarea aminte, care se cuprinde pe scurtu in urmatóriile puncte:

Dela revisiunea din urma capitani Periciulli si Theseo au fostu pensionati; capitanolu Schluderbach au fostu stramutatu la gard'a de arcierei in Vien'a; locotenentu-capitanulu Rymayn a repausatu si tóte aceste posturi mai suntu inca totu vacante in anulu 1777. Capitani, cari se afla de fapta in activitate suntu dupa rangulu loru, Winter, Gärtner, Haidendorf, Streng si Ketner, cum si doi locotenenti capitani Hausmann si Stoianich.

Din toti acestia celu mai betranu in rangu capitanolu Winter este ce e dreptu diligentu, dara dela visitatiunea mea din urma a pierdutu prea multu din zelulu seu, s'a facutu mai comodu si comite de multe-ori erori in contabilitate; de aceea in casu de vre-unu avansementu nu s'ar potea reflecta la densulu.

Capitanulu Gärtner este de o camdata numai o medioritate; ar' trebui se desvólte mai multa activitate, dara in afacerile economice se pricepe prea bine.

Alu treilea capitano Haydendorf este forte laudatu, carele a intrecutu pe toti, atâtu in disciplina si exercitarea companiei sale, cătu si in afacerile economice; elu este, forte diligentu; a sciutu se-si castige iubirea subordinatilor sei, dar' se le insufle si frica; are portare buna, e modestu si demnu de incredere, de aceea cutediu a-lu recomandá cu dea dinsulu gratie prea inalte.

Capitanulu Streng s'a indreptatu multu de la revisiunea mea din urma si pune tóta silint'a a-si inplini servitu, si lipsesce inse capacitatea si talentulu de a conduce si administrá o compania de granitiari; preste acésta in comptabilitate este si slabu si cam lenesiu.

Capitanulu Kettnér este silitoriu atâtu in cele militarie cătu si in economice; elu isi face datori'a; este inse omu cam stricatu.

Locotenentu-capitanulu Hausmann este forte diligentu in servitii si se distinge mai vîrtozu că scié tñé ordinea si regularitatea, precum facea si că adjutantu

la brigada, unde a servit u mai multi ani, si s'a deprinsu cu tóte afacerile militiei granitiarie; este si bunu scriitoriu de cancelaria.

Capitanulu Stoianich este indemnaticu, își face servitu bine, tñé compania in regula, éra spiritulu seu de partialitate l'a pierdutu cu totulu si se pôrta cu mai multa blândetia si modestia.

Dintre primi-locotenentii Hofmann a trecutu la regimentulu de garnisóna in Bucovin'a si postulu seu este inca totu vacantu. Toti ceialalti primi-locotenenti Wieland; Mayer, Merea, Sternburg, Rauber, Mainone, Fleischer, Dimanches, Saper, Henny si Pettauer, toti acesti'a suntu laudati in raportu. Numai prim-locotenentele Fleischer e insemnatu de omu cam lenesiu, pe care nu te poti lasa; preste acésta 'i place se faca si datorii; de aceea se astépta dela elu că se-si corégă portarea. Dintre toti inse suntu coperiti cu laude doi insi, Mainone si mai vîrtozu Pettauer, că unii carii se pricepu la tóte afacerile; ér' anume Mainone administra de cătiv'a ani compania vacanta a lui Theseo impartita in 12 comune, prin cari elu trebue se alerge fara altu ajutoriu.

Prim-locotenentele Pettauer fusese laudatu si mai susu la loculu unde se vorbise despre compania dela Jin'a; acum inse raportulu cuprinde cătev'a passage de adeverata valore istorica, pe care nu vomu lipsi ale reproduce aici. Pettauer administrá compania a dou'a a majorului, adeca cea dela Jin'a in alu patrulea anu, fara capitano. Este cunoscutu, că granitiarii dela Jin'a fusesera mai inainte cei mai nesupusi si mai neindestulati in totu regimentulu; ei aratau pe facia ur'a loru cătra statulu militariu, ér' anume in 1772 au desertatu dintre dënsii 50 de familii in Munteni'a. Pettauer cu neadormit'a sa diligentia si prudentia a sciutu se afle midiloculu de a schimba chiar' si natur'a jinenilor, in cătu acesti granitiari suntu acum'a ómenii cei mai demni de incredere, indestulati cu statulu militariu, gat'a la ori-ce porunca si ascultatori.

Este aci de insemnatu, că tocmai prin muntii cei intinsi si plini de precepisse pericolosse curgea de regula migratiunea provincialistilor din Transilvani'a in tiéra romanescă.

In anulu 1776 acea migratiune crescuse intr'unu gradu precum nu se mai veduse din dilele curutilor lui Franciscu Rakoczi. Granitiarii erau insarcinati a prinde si a intórce pe provincialistii locuitori nemilitari-sati din calea loru. Dupa-ce s'a castigatu permissiune dela comand'a generala din Sibiu, Pettauer si-a formatu o patroala volanta precum se dice, compusa din treidieci de feciori. Cu acea patroala acelu oficiariu au amblatu tóta var'a dintr'unu munte in altulu, pe locuri necalcate, intre lipse mari si chiar' cu pericolulu vietiei batendu-se cu emigratii. Ajutatu inse cu mare zelu de cătra granitiarii jineni, Pettauer a reusit, că se prinda si se intórca in tiéra 184 de familii provincialiste cu unu numeru de 481 suflete, cari duceau cu sine avearea loru miscatore de 312 cai, 61 boi, 284 vaci, 85 vitiei, 3015 oi, 189 capre, si 20 porci in sum'a totala 3966 capete

de vite, cu care erau se tréca acei provincialisti nefericiti in Muntenia, spre a se asiedia in acea tiéra.

Asia dara unu singuru oficiariu cu 30 de granitieri a intorsu din migratiune 184 familii cu 481 suflete, se intielege tóte de nationalitatea romanésca. In acela-si timpu ceialalti granitieri dela alte puncte prindéu si intorciu alte sute de familii din trist'a loru caletoria. Spre a ne face o idea chiara despre acelui servitius fórte periculosu alu granitiariloru nostri de a retiné pre locuitorii romani, in parte si pe secui, cá se nu-si lase patri'a si mormentele strabuniloru, credemu că aci este loculu unde se cercetamu si causele aceloru migratiuni in masse mari atatu spre Muntenia cătu si spre Moldova.

Nu vomu amesteca aici propriile desertiuni ale os-tasiloru grănitieri, care inca au duratu cátiv'a ani din causele cunoscute, ci ne marginim la migratiunile provincialistiloru, cari nu stetéu sub nici o disciplina militara, si totu-si daca voiau se esa din patri'a loru, erau tractati totu cá desertori, arrestati si intorsi la vetrile loru, daca cumva le mai avéu, daca nu, erau aruncati pe strade, fugari pe pamant, din carii apoi trebuea sè se aléga firesce si societati de banditi, la care i inpingea cea din urma desperatiune.

Causele principali ale migratiunei in Muntenia au fostu acestea:

1) Iobagi'a teribila mai vètrosu in acele parti ale tierei, in care feudalii nu voiau se scia nimicu de regulaarea urbariala a imperatesei Mariei Theresiei, prin care robot'a se fixase la 4 dile pe septemana, asia cá dóue dile se remàie iobagiloru pentru cultivarea sessiunei iobagesci, din care aveau se-si sustîna vieti'a loru si a familiei. Domnii feudali sustîneau că familiile de iobagi suntu totu asia proprietatea loru cá si vitele domestice pe care le injuga, le inhama, le folosesc ori-cându si ori-cum le place loru. De acea sierbitute teribila potentiata cu tóte celelalte datorintie impuse loru cá iobagi, fugeau sute de familii ori-cându erau in stare se scape preste fruntariile tierei. In tóte acele casuri feudalii reclamau pe iobagii fugiti, cá si cum reclami ori-ce vita, alu carei proprietariu esci. Consiliulu, guberniulu tierei erá compusu pe atunci aprópe intregu din magnati, adeca din domni feudali potenti, carii adeseori nu voiau se scia nici de rescriptele si decretele imperatescii, dara sciau se reclame bratii armatu pentru readucerea iobagiloru.

A dou'a causa a fostu, că multime de romani iobagiti cari nu poteau se scape de-a dreptulu in tierile romanesci, scapau in Sasime. Cu cătu iobagi'a erá mai cumplita, cu atatu mai multi locuitori cautara scapare pe airea. Este inse sciutu, că sasii aveau legatura intre sine, cá pre cătu numai se pote, se nu sufere in comune curatul sasesci asiediarea cu locuintia stabila a altoru persoane si familii de alte nationalitati, anume de romani si de magiari. Dar fiindu-cá sasii avèndu teritoriu fórte intinsu, care in multe comune nu stetea in nici o proportiune cu numerulu relative micu alu poporatiunei sa-

sesci, avéu mare interesu cá se cástige mìni muncitóre dintre romani atatu cá servitori la vite si preste totu la economia casei, cătu si cá muncitorii la cùmpu din cum se desprimaverá pàna tårdiu in tòmna. Pentru-cá se aiba pe romani de indemana si pe alti ani, sasii si suferiau cá se-si faca cascioare la marginea comunei undeva, inse fàra a-i suferi se-si castige in hotarulu comunei curatul sasesci vre-o proprietate de pamant. Aceste raporturi dintre comunele sasesci curate si între romanii refugiați dinaintea iobagiei au durat pàna la imperatulu Iosifu alu II; pàna atunci inse reclamatiunile feudaliloru in contra Sasiloru atatu la gubernu, cătu si chiar la dieta n'au incetatu nici-odata. Aristocratii 'si ceréu iobagii, sasii inse ii retineau pentru trebuintele loru. In fine inse romanii refugiați se inmultisera asie de tare, incàtu in dilele imperatului Carolu alu VI-lea sasii au incepuntu se le derime locuintiele si se-i scòtia de prin comune cu bratii armatu. Despre aceste góne ale romaniloru din comunele sasesci exista in archivele tierei o multime de acte oficiai, precum suntu d. e plânsórea romaniloru din Sibiu si replic'a loru coprinsa sub Nr. 33 din anulu 1735 si alt'a din 1736, la cari magistratulu din Sibiu a respunsu gubernului, că ei pe romanii din Sibiu nu i recunoscu de locuitori stabili, ci numai de sierbi primiti pre unu timpu órecare, ómeni vagabundi si fugari din comitatele feudali, necapabili de a posiede pamant (possessionis formalis incapaces). In anulu 1776 romanii din comunele Siur'a mare (Gross-Scheuern), si Gusterit'a (Hammersdorf) au fostu scosi toti cu poterea, si casele loru derimate. Romanii au alergat la Vien'a si sub Nr. 61/8371 anulu 1777, adeca tocma din anulu raportului militaru de care ne ocupam, au scosu o resolutiune dela imperatés'a, intru care magistratulu din Sibiu este infruntatu aspru din caus'a neascultarei de mai multe resolutiuni imperatescii (Iteratisque resolutionibus meis contrarium attentatum), éra fostului consulu Honnamoun cá auctorului acelui delictu i se amerintia cu grea pedépsa, si se impune magistratului, cá toti acei membri ai sei cátii au participat la luarea concluselor din 24 si 29 Aprilie, se platëscá tóte daunele facute romaniloru, éra casele romaniloru se se faca la locu.

Totu asia au fostu scosi romanii si din scaunulu Nochrichului, din care causa au trebuitu se pasiasca la mijlocu inca si comandantele generalu Maximilianu Ulisse Broun, precum se vede pe largu din raportulu acestuia de dñs Sibiu 15 Iuniu 1751 Nro 191/1751. Suplic'a romaniloru substernuta acelu generalu compusa latinesce 'lu róga pe acest'a pe cele cinci rane ale lui Iusu Christosu, cá se-si faca mila de ei, se-i ajute in extrem'a loru calamitate. In acel'a-si anu 1751 caus'a acést'a a romaniloru s'a tractatu si in diet'a acelui anu, si se pote ceti pe largu in protocolulu dietalu dela pag. 83—89. Aceea-si causa a resaritu éra in 1764 sub Nr. 212, in 1776 Nr. 1144, in 1777 Nr. 307, care tóte cuprindu caus'a tuturor romaniloru amestecati in comune cu sasii. Mai este si unu actu din 16 Martiu

1769, din care aflamu, că se facuse si incercarea, că locuitorii numerósei comune Selistea se fia constrinsi a munci in Salinele de langa Sibiu (Vizakna).

Intre imprejurari că acestea eră silita si un'a parte considerabila a romanilor din Sasime că se ia lumea in capu si se voiésca a trece in Romani'a.

3) Persecutiunile religiose au fostu asemenea unulu din motivele cele mai grave, că romanii se parasésca pamentulu Transilvaniei si se tréca dincolo de munti. Acele persecutiuni se inveninaseră fórte, mai vèrtosu in urmarea unui decretu din 10 Iuliu 1751, prin care domnilorū feudalii carii se bucurau de asia numitulu „jure gladii,” adeca dreptulu pe viéti'a si móre a iobagiloru, li s'a mai recunoscutu si dreptulu, că daca suntu catolici, se póta trage la forulu loru dominalu in judecata pe toti romanii uniti, carii ar' fi cutesatuz a se intórce érasi la neunire, si se le dictedie ori-ce pedépsa voru aflá ei cu cale; dar' pedepsele acelea trebué se fia fórte aspre asia, precum erau ele predestinate prin unu altu decretu din 23 Decembre 1746, care tîne curatu, că pedepsele trebue se fia grele pentru toti apostatiil, precum erau numiti toti cátii trecéu dela catolicismu la ori-care confessiune, adeca si la cele protestante, care asemenea erau fórte persecutate de cătra Iesuiti si de adeptii loru, de aceea dice decretulu: „gravi arbitraria poena puniantur.”

Aceste cause si inca altele căteva, care 'si au radacinele loru in legile Aprobatoru Partea a III. titlulu 30 si 31 cu totulu in 9 articuli de lege, apoi part. a IV. tit. 5 si 6 in 5 articulii de lege din dietele de pre la 1635, 1637, 1646 si altele, au scosu mai vèrtosu in cursu de 120 de ani multe mii de familii romanesci din Transilvani'a, atàtu in Moldov'a, de care in acele vècuri se tienea si Bessarabi'a cu Bucovin'a, cătu si in tóta Munteni'a, adeca in Valachi'a mare si mica, precum si in unele districte dominate in acele epoce de cătra turci, asia numite Raiale, precum au fostu: Akerman, Galatii, Brail'a, Giurgiu cu districtele loru si Banatulu Timisiorei. Atàtu eră de mare tirani'a in Transilvani'a pâna la Iosif al II. in cătu ómenii cauta scapare chiar' si la turci. Multi romani mai alesu dintru aceia pe carii incepusera se 'i scotia sasii din comunele loru, remanéu totu in Transilvani'a si totu in asia numitulu „fundus regius”, inse in comunele curatu romanesci, unde isi cauta asilu pe la familii romanesci. Cei mai multi dintr'aceia se retragéu in acele comune submuntene transilvane, ai caroru locuitori avéu din vechime economia de vite fórte intinsa in totu coprinsulu Romaniei pâna la marea négra, precum suntu in parte pâna in diu'a de astadi, d. e. locuitorii romani din 7 sate cunoscute si sub nume de Sacele, locuitorii din Branu in 11 comune, apoi locuitorii scaunului Seliscei cu 5 comune mari, altii din scaunele Mercurei si alu Sasu-Sebesiului, carii toti aveau lipsa mare de fetiori si barbati muncitori si valorosi, apti pentru economi'a cea intinsa de vite cornute copitate si mai vèrtosu lanóse, de care posedéu cu sut'a de mii. De aici se póte explicá si in-

pregiurarea, că acele comune submuntene económe de vite, dara lipsite in parte mare aici in tiéra de pamentu cultivabilu, suntu totusi mai preste totu multu mai impoportate cu romani curati si fórte numerosi, decàtu comunele romanesci din comitatele feudali.

Din tóte acestea se póte pricepe usioru, ce problema grea aveau se deslege regimentele granitiarie, daca vomu cugetá si numai la necontenitele, góne că si dupa fiere rapítorie, pe care erau siliti se le intreprindia asupr'a suteloru de familii romanesci emigrante in Romani'a din caus'a góneloru iobagesci si totuodata religiонarie.

Sub-locotenenti la regimentulu I. au aflatu generalulu pe urmatorii: Skio, Strenner, Zey, Reisberger, Clementsich, Rampel, Zang, Kaliany si Pfeifer, éra alti doi fusesera stramutati in garnisón'a dela Bucovin'a si altulu asiediatu in cas'a invalidiloru la Pest'a; aceia toti trei erau germani. Pe cei susu numiti carii se aflau in activitate, generalulu fi lauda, observa numai despre unulu că 'i place se faca datorii, éra despre doi, că au bun'a vointia, dar' poterile mintiei nu-i ajuta. Pe Reisberger si pe Kaliany fi distinge mai multu. Anume despre Kaliany dice, că este ce e dreptu, „nationalistu”, adeca romanu, cu tóte acestea inse e fórte activu si curagiosu, precum au aratat in fapta pre cându eră numai sergentu si se luptá cu banditii, dintre cari elu a si inpuscatu pe unulu; apoi incàtu pentru emigranti, a facutu si Kaliany in muntii din comitatulu Hunedórei că si Pettauer; a formatu adeca si elu o patrola volanta, cu care au amblatu tóta vîra trecuta prin munti, că se intórca pe iobagii cátii fugeau din acelu comitatul cu familiile si cu vitele loru in Munteni'a.

Dupa aceste generalulu observa, că in regimentulu alu II. romanescu erau diece vacantie de oficiari, adeca 1 maioru, 5 capitani si 4 prim-locotenenti; in regimentulu I. lipsescu numai trei capitani, unu prim-locotenente si trei sublocotenenti; fiindu inse regimentulu fórte risipitu, aceste lipse de 7 oficiari suntu multu mai tar simtite decàtu cele 10 din regimentulu alu II-lea.

Intrebarea a 6-a se reduce la suboficiarii regimenului, adeca la sergenti (Feldwebel) si la corporali, despre carii se intréba, că óre se inaintédia in chargele acelea numai individi din cei mai capabili si mai demni, si óre avansemantele nu se facu din interese personali. La acestea se respunde, că companiile propunu pe individii cei mai capabili, comand'a batalionului alege din ei si apoi comand'a regimentului fi inaintédia indata. Se intempla inse si in acestu regimentu că si in alu II-lea, că dintre insii granitarii romani nu este usioru a se afla suboficiari capabili, si dela regimentele de linia inca este anevoia a-i capetá; intr'aceea regimentulu acesta antàiu are deocamdata sergenti bunisori, éra intre acestia este si unu „nationalistu,” adeca romanu; éra cu corporali regimentulu nu se pré pote laudá. Partea cea mare alorù erau pamenteni, adeca Ardeleani, cari nu prea suntu indemnatici, le lipsesce pricperea, prin urmare si activitatea.

Intrebarea a 7-a, daca justitia in regimentu este prompta si se administra dupa legi; daca auditorii (judecatorii) isi porta oficiulu si suntu de ajunsu examinati, apoi aprobatii, si anume auditorii granitiari de a dou'a classa cum suntu qualificati.

La acestea se respunde, ca conformu ordonantielor mai inalte ori-ce granitiariu are libertatea de a merge cu plânsorea sa la comandantele statiunei la ori-ce ora, er' acest'a n'are se pierdia timpu, ci pre catu numai se poate, se decida iute, era daca acest'a nu e in stare, atunci inainteplânsorea la comand'a batalionului, si daca nu poate nici aceea, atunci caus'a trece la tribunalulu regimentului. De altmintrea ori-care granitiariu are dreptu se apeledie dela comand'a batalionului la judecat'a regimentului.

Atatu la companii, catu si la comandanii batalionelor, apoi cu atatu mai vîrtozu la comand'a regimentului in Orlat trebue se se ie protocole in tota forma despre tote plânsorile si procesele anume de catra primul si alu doilea auditoru.

In cause reali dintre granitiari cu granitiari procesulu curge in regimentu. In procese dintre granitiari cu provincialisti causele se tractedia la asia numitele „Tabulis continuis“, adeca la judecatorile permanente insintiate in acele timpuri pe la comitate, precum nu fusesera odiniora; dar la tote acele judecati intrevenia alu doilea auditoru, care trebuea se cunoscă legile accesiei tieri.

Se se compare acesta procedura militara descrisa aici cu procedura asia numitului „forum dominale“ dela curtile aristocratilor si se se vedea, catu diferenția era intre acea regularitate si precisiune militara in pertracarea proceselor, si din contra catu disordine si arbitriate domnia in judecatile feudali; atunci nu ne vomu mira vediendu, ca dupa siepte ani chiar si numai din acesta causa alergau comunele romanesci cu sutele ca se a fi militarisate.

De aci incolo se descriu calitatile auditorilor. Prinu auditoru cu rangu numai de prim-locotenente, anume rang a fostu examinatu in Vien'a si este forte laudatu in raportu. Alu doilea auditoru granitiariu obligatul a cunoscă si legile tierei, a depusu examinele in Sibiu si era denumit de catra comand'a generala de aici. Raportulu lauda si pe acest'a ca pe unu omu destuptu si activu, dura nu-i arata numele. Mai era inca si advocați numiti procuratori de granitiar, unulu anume Szabó in districtulu Fagarasiului, si altulu nenumit la Bikfalva, Ambii acesti'a trageau plata anuala cate 40 fl. dicem; patrudieci florini. Dar' unulu din ei isi permisese a cere, ca suprem'a comanda se se indure a-i adauge ceva la platisiora, fiindu-ca are forte multu de lucru si e situ se faca multe caletorii prin regimentu. Despre celu din Bikfalva se dice ca este unu lenesiu si ca s'a datu ordinu ca se se caute altulu in loculu lui.

Intrebarea a 8-a: De ce natura suntu pedepsele care se dictedia, si daca sub-oficiarilor le este opritu a pedepsi pre omeni?

Raportulu respunde, ca cercetandu generalulu protocolele de pedepse ale companiilor au aflatu, ca se dictedia pedepse catu se poate mai raru, er' acelea suntu arestu in fiéra sau fara fiéra, trimiterea la vigilia din pedepsa, lucru cu bratia totu din pedepsa, exercitiu de pedepsa, era pentru delice mari sau crime, batai cu betie, mai vîrtozu pentru furturi mici, betii si excesse, lipsa de subordinatiune; dar' si in aceste casuri comandantele companiei si datoriu se compuie o judecatoria dintr'unu sergentu, unu corporal, unu gefreiter (scutitu) si unu ostasiu gregariu, carii au se judece despre natura delictului, era pedepsa pot se fia pana la 25 lovitur de betie.

Sub-oficiarii suntu strinsu opriti a pedepsi ei pe soldati. Mai de curându s'a mai luatu mesur'a, ca pentru unele delice soldatilor se li se dictedie pedepsa de a lucră dile mai multe sau mai puține pentru comuna, d. e. facerea unui drumu sau altele ca acestea.

Intrebarea a 9-a. Daca domnesce buna intellegere intre militari si provincialisti, sau de nu, care suntu causele certei? Respusu: Comand'a generala si brigad'a au datu mai de multe ori porunci stricte, ca militarii se se aiba bine cu provincialistii. Militarii se si silescu a se feri de certe, numai daca s'ar' sili totu asia si provincialistii.

Intr. a 10-a. Daca conformu instructiunilor militarii suntu exercitati si erau, pe candu nu suntu ocupati cu lucrul campului? Respusu: Soldatii nu suntu prea asuprati cu exercitiulu, fia cu pusci, fia si numai cu pari, ci se observa proportiunile ca si in regimentulu alu II.

Intreb. a 11-a. Ore se afla tote regulamentele si notele despre magasine din anii 1768, 1769 si 1770? Aci respusulu se da, ca tote acele se afla in fintia pe la tote companiile; numai unii domni oficari subalterni au fostu pedepsi, pentru ca le-au lipsit notele, si li s'a comandat ca se implinesca lipsa.

Intreb. a 12-a. Daca liste de servitii si de lucrarile comandate suntu in regula si observate cu precisiune?

Tote s'aflatu in ordinea cea mai buna.

Dupa-ce raportulu a terminat cu responsurile relative la generalulu de brigada, trece la alte intrebari si responsurile, care priviau pe comisariulu de resboiu (Kriegs-Commissär), era acestea erau: Assentarea si luarea de juramentu dela recruti; caii oficariilor si uniformele loru; monturile pentru soldati si suboficari; starea invalidilor ca se nu se faca insielaciuni; darea de concediu oficariilor superiori asia, ca se nu se pota subtrage fara cauza grea dela servitii; nu cumva oficarii punu pe granitiari ca se le faca servituri private, sau ca-i asuprescu in altu modu; se are grigia de ajunsu pentru bolnavi; care e starea munitiunei si a caraloru la artilleria, si daca se afla piese de lemn (hölzerne Stücke), in ce stare suntu; invetia dintre granitiari celu puçinu meserile cele mai necesarie; se vidimedia tote ordonantiele de catra toti oficarii de statu maioru; cu ocaziunea visitarei ce reclamatiuni si plânsori s'a regulat?

Teori'a lui Rösler

Studiu asupr'a staruintiei Romaniloru in Daci'a Traiana, de A. D. Xenopol, profesorul de Istori'a Romaniloru la Universitatea din Iasi. — Iasi, Tipografi'a Nationala Strad'a V. Aleandri.*)
(Urmare.)

II.

Parasirea Daciei.

Dupa-ce Daci'a cucerita de Traianu remase sub stăpânirea Romaniloru, timpu de 164 de ani, ea fă parașita de către imperatulu Aurelianu, care nu mai potea apără imperiulu in potriv'a navalirei Gotiloru. Istoricii Romani cari amintescu acésta parasire a provinciei, o infatisează ca deplina. Ast'-feliu *Flavius Vopiscus* dice, că nu numai legiunile fura retrase din Daci'a, dar' si locuitorii, cari fura asediati in Moesi'a¹⁾. *Sextus Rufus* arata acel'a-si lucru cu cuvinte mai scurte, anume că Romanii ar fi fostu stramutati din Daci'a, care fusese perduta pe timpulu imperatului Gallienus²⁾. In sfîrsitu, *Eutropius* adaoga că colonistii ce au fostu retrasi din Daci'a erau din orasie si de la tiara: „(Aurelianu) parasi Daci'a vediendu Iliriculu si Moesi'a pustiite si ne mai putend'o aperă, ér' pe Romanii, adusi din orasiele si ogórele Daciei, i-au asediati in midiloculu Moesiei, pe care o numi Daci'a si care astadi desparte cele doué Moesii.³⁾

Daca ne-amu tinea de interpretarea literală a textelor, atunci n'am putea de cătu primi o parasire deplina a Daciei. Nu trebuie inse uitatu, că adese-ori analistii si cronicarii, reproducu faptele intr'unu chipu gresit sau schimbătu, si că este tocmai dator'a criticei istorice de a reduce spusele loru la adeverat'a loru valore. D-lu Iung a luat cu dreptu cuvîntu aminte, că daca ne-amu tinea de liter'a spuselor, ar trebui se primimă că totu asia de deplina si desiertarea Raetiei de Romani, că-ci Eugip in viati'a sf. Severin spune respicatu, că potrivitu cu predicerile sfântului, toti locuitorii tierii fura stramutati in imperiulu romanu, pe cîndn neadeverulu unei asemene marturisiri pentru Raiet'a, a fostu doveditul intr'unu chipu invederatu.¹⁾

Rösler, pentru a dă o mai mare greutate cuvintelor lui Vopiscus face din elu „unu istoricu prea intie-

¹⁾ Aurelianu, c. 39: „Quum vastatum Illyricum ac Moesiam desperitam videret, provinciam trans Danubium Daciam a Trajano constitutam, sublatu exercitu et provincialibus reliquit, desperans eam posse retineri: abdotusque ex ea populos in Moesia collocavit, appellavitque suam Daciam, quae nunc duas Moesias dividit.“

²⁾ Breviarium c. 8: „Dacia Gallieno imperatore amissa est; et per Aurelianum translatis excide Romanis duae Dacie sunt.“

³⁾ Hist. rom. 9, 15; „Provinciam, quam Trajanus ultra Danubium fecerat intermisit, vastato omni Illyrico et Moesia, collocavit, appellavitque eam Daciam, quae nunc duas Moesias dividit.“ Ceialalti scriitori vechi cari aducu acést'a imprejurare, nu continu nimica nou: Rösler, Rom. Stud. p. 92.

⁴⁾ Iung, Die Anfänge der Romaenen in Zeitschrift für oester. Gymn. 1876, p. 92.

leptu, care si intemeiează parerile sale pe o cercetare conscientioasa a faptelor si care dispunea de unu bogatu materialu istoricu.¹⁾ Mai toti istoricii epocei imperiale, afara de Tacitus si Marcellinus, suntu nisce ómeni fara nici unu soiu de spiritu criticu, căror'a le place a povesti mai cu deosebire anecdotele ce se raportă la vieti'a a principiloru si care se indeletnicesc prea puçinu cu sórt'a poporeloru.²⁾ Vopiscus marturiscesc apoi elu insu-si, ce motivu l'au impinsu a scrie istori'a imperatului Aurelianu, anume staruintiele unei rudenii a imperatului, Iunius Tiberianus, care se tanguiá cătra elu, că ar' fi peccatu că vieti'a unui principe atât de insemnatu sè remâna necunoscuta. Ilu sfatuesce chiar, că déca ar' vrea se o serie, n'ar' avea nevoie sè spuna totu adeverulu; „caci ar' avea tovarasi in minciuna pe niste autori, a caroru eloquentia istorica o admiramu.³⁾ Éta deci istoricul celu „prea intieleptu“ alu lui Rösler. Vomu vedea in curêndu pe ce se razima „cercetarea conșientioasa a faptelor“ espuse de dënsulu.

Parasirea Daciei este reportata fără nici-unu soiu de ingradire de către istoricii romani. Póte ea fi crediuta? Era ea cu putintia? Trebuia sè se intempe? Éta ce ne propunem a cercetá.

Mai antâiu isvorile reproduse mai susu, precum si scriitorii noi cari le credu pe cuvîntu, spunu că poporatiunea Daciei fu stramutata in Moesi'a care primi numele de Daci'a aureliana. Totu-si acelea-si izvóre incep prin a arata, că „Iliri'a si Moesi'a fiindu pustiile si perduite“, Aurelianu se hotarí a parasi Daci'a. Intr'adeveru inainte că si dupa Aurelianu, Moesi'a fă expusa navalirei celu puçinu totu atât'a pe cătu si Daci'a, ceea ce impinsese inca pe imperatulu Hadrianu, a derimă minunatulu podu aruncatu de cuceritorulu Daciei peste Dunare. Moesi'a, fiindu anume o provincia mai apropiata de centrulu imperiului, plina de orasie mari si continendum mari bogatii, oferă barbariloru o prada forte manosă. Rösler insu-si face o descriere prea vie a nenorocirilor caror'a Moesi'a fusese expusa: „Locuitorii barbari ai tierilor reci si mlastinóse erau atrasii prin o putere neinvinsa cătra caldele suflari, dulcile pôme ale sudului, cătra regiunile roditóre ale Moesiei si Traciei cu padurile loru minunate, pasiunile loru cele grase si vaile loru incantatore. Ast'-feliu fă pregatita pentru peninsul'a Balcanului o navalire fără asemenare mai pagubitóre de cătu acea care se intinse asupr'a peninsuleloru italica si spaniola. Poporatiunea acestor părți, fără incetare expusa a fi ucisa sau luata in robie, cu deosebire clas'a avuta fu redusa simtitoriu in numerulu ei. Regiunile rîpei drepte a

¹⁾ Rom. Stud. p. 68.

²⁾ Mommsen, Die Schweiz in röm. Zeit, spune despre epoca imperiala, că ar' fi: „eine, Zeit deren Ueberlieferung wesentlich von der Regierung, nebenher von der herrschenden Nation, nur zufällig von den beherrschten Völkern handelt.“ Citatul de dl. Iung, l. c. p. 17.

³⁾ Aurelianu. c. 2: „habiturus mendaciorum comites, quos historicæ eloquentiae miramus autores.“

fluviului suferise cumplitu prin nàvalirile Gotiloru si aveau, dupa cátu se pare, mare nevoie de unu sporiu de poporatiune¹⁾. Dupa-ce Rösler a descris u ast-feliu starea tierei in care vrea se adapostesca pe locuitorii fugiti din Daci'a, elu adauge: „Ceea ce remase din vechi'a poporatiune a Moesiei si a celor dòue Dacii, erá in orasie, clas'a sermana, care supravietuesce tuturor revolutiilor, ér' la tiéra, pastorii cari cautara o scapare in locurile cele mai neamblate si asteptara sfirsitulu furtunei. Aceea-si lucru se intempla in Traci'a; si aici partea romanisata a poporului tracicu, mai alesu Bessii, se pastrà numai cátu in numeros'a clasa a pastoriloru²⁾.

Dupa aceste cuvinte ale lui Rösler s'ar asteptá ca elu se readuca pe Romani in Daci'a lui Traianu, din regiunile acele, unde ii vedemu pomeniti in totu decursulu veacului de mijlocu, adeca din tierile asiediate dincolo de Balcani, din Macedoni'a si Traci'a; caci elu admite singuru ca Romanii trebue se parasésca, in fañia navalirii, Moesi'a totu atatù pe cátu si Daci'a. In loculu acestei incheieri logice a gandirilor sale, lu vedemu ca reduce pe Romani in Daci'a din Moesi'a, unde ii scote tocmai din remasitie desmostenite ale poporatiunii romane, fara a luá in bagare de séma ca ei puteau totu atatù de bine duce ticalos'a loru viétia in vechi'a Dacia pe cátu si in Moesi'a.“ Acesti Valachi ai Moesiei, intemeietorii nouului imperiu Vlaho-Bulgaru, suntu remasitiele vechiei poporatiuni romane in orasiele Dunarii asiediate in Moesi'a, uniti cu colonistii romani esiti din Daci'a de la alu III-lea secolu inainte, si care se asiediase la sudulu Dunarii. Ceea ce supravietuiu nenorociriloru timpului, se tienea mai alesu de puternic'a rasa a pastoriloru³⁾. Tóte aceste idei se batu capu in capu, si Rösler elu insusi nu pare a-si fi datu bine séma despre ceea ce vroia se stabiliasca. Intr'adeveru in partea antâiu a acestui locu, Rösler dice ca Romanii din Moesi'a erau remasitiele vechiei poporatiuni a orasielor Dunarene, amestecati cu colonistii romani veniti din Daci'a. In a dòu'a elu face din ei pastori, cari singuri ar' fi potutu se invinga greutatile timpuriloru. Pastori si orasieni suntu dòue insusiri ce nu se potrivescu, si apoi daca pastorii singuri ar' fi pututu remané cu viétia in timpulu navalirei, ei si-ar' fi pututu totu atatù de bine apara traiulu in strimtorile Carpatiloru, ca si in acele ale Balcaniloru.

Cum sè se esplice atunci spusele istoricilor romani? Imperiul romanu simtia slabirea sa, dar' nu voia se-o marturisescă. Elu se silia a fatiari inchipuirea unei

¹⁾ Rom. Stud. p. 74. comp. p. 68. Bine intielesu, ca Rösler face acestu tablou alu devastarei Moesiei pentru a arata ca puteau se incapa in o tiéra devastata colonistii Daciei. Elu nu s'a gandit insa, cum Moesi'a, care erá totu atatù de expusa navaliriloru, putea se ofere Daco-Romaniloru unu adapostu!

²⁾ Rom. Stud. p. 75.

³⁾ Rom. Stud. p. 109.

puteri ce acum disparusera. Éta pentru ce elu ascunde perderile sale sub niste aratari gloriose, si cutare imperatu care intorsese spatele dusmaniloru, triumfa la Rom'a; Notitia dignitatum contine numele alu mai multor dragatori, ale caroru provincii erau acum'a de multu prad'a barbariloru. Mai multe orasie care nu mai erau de cátu derimaturi, figurau inca in registrele provinciilor¹⁾. Istoricii, urmându spiritulu timpului, se sileau de a da o colore mai pucinu uricioasa nenorociriloru cari cadeau asupra imperatiei. Éta pentru ce ei voiescu se indulcesca perderea Daciei, aratandu ca imperatulu intocmise alta provincie, purtându acela-si nume in vechi'a Moesie si ca in ingrigirea sa, elu nu lasase in uitare nici chiar' pe locuitorii ei, pe care-i scosesse din jugulu barbariloru, dându-le adapostire in nou'a provincie. Toti istoricii Romani cari aducu acestu faptu, copiaza cu mai multa sau mai puçina creditia o espunere oficiala, intocmita dupa ordinulu imperatului Aurelianu. Cine nu cunosc valorea unoru asemenea acte menite tocmai a ascunde adeverulu! Pe de alta parte potrivirea identica a spuselor intrebuintate, arata ca toti acestei autori nu se indeletniceau pe atat'a cu controlarea aratariloru gasite, dar' ca tint'a loru de capeenie erá de a dá o fatia mai puçinu rusinosa retragerei imperatului²⁾.

Este inse o dovada hotaritoré, ca o ast-feliu de stramutare a poporatiunei romane a Daciei, era judecata preste putintia, chiar' de catra Romani, si e destulu de curiosu ca nici unu autoru, afara de Petru Maior, se nu pomenesca de dens'a.³⁾ Acela-si Eutropiu, care se aduce in sprijinulu parerii protivnice, dice in vieti'a lui Hadrianu, ca acest'a „invidiindu gloria lui Traianu, parasi de indata trei provincii pe care Traianu le adausese imperatiei si retrase armatele din Asiri'a, Mesopotamia si Armeni'a. Voindu se faca acel'a-si lucru si cu Daci'a, l'au intorsu prietenii de la unu asemenea gandu, pentru ca se nu remana o suma de Romani in prad'a barbariloru.“⁴⁾ Daca prietenii lui Hadrianu 'lu impiedecara pe acest'a de a parasi Daci'a, de tema ca o multime de Romani se nu fie predati barbariloru, acest'a

⁴⁾ Iung, Die romanischen Landschaften des röm. Reiches p. 403.

²⁾ Vopiscus arata elu insusi isvorile cu care s'a slujitura alcatuirea istoriei sale. Elu pune in gura lui Tiberianus urmatorele: „Et tamen si bene novi, ephemeridas illius viri scriptas habemus, etiam bella charactere historico digesta, quae velim accipias et per ordinem scribas... Quae omnia ex libris linteis, in quibus ipse quotidiana sua scribi praeceperat, pro tua sedulitate condidces. Curabo autem ut tibi ex Ulpiana Biblioteca et libri linte proferantur.“ Aurelianu c. l. Éta isvorulu celu mai vechiu, carui'a dl Gaston Paris fi dà atat'a valore. Romani'a p. 611.

³⁾ Istor'a pentru inceputulu Romaniloru in Daci'a.

⁴⁾ „(Hadrianus) gloriae invidens Traiani, statim provincias tres reliquit, quas Trajanus addiderat, et de Assyria, Mesopotamia et Armenia revocavit exercitus. Idem de Dacia facere conatum amici deterruerunt, ne multi cives Romani bar-

ne arata, că în ideia Romanilor retragerea trupelor nu trebuia se aiba de urmare neapărata aceea a cetățenilor, și de căcăciunea acăsta idee era adeverată pe timpul lui Hadrianu, nu intielegem pentru ce ar fi incetat să dea fi ceea ce pe acel alu lui Aurelianu. Tém'a deci pe care prietenii lui Hadrianu o aratase, se indeplini sub Aurelianu; cu alte cuvinte, când legiunile parasiră Daci'a, colonistii remasera în tiéra, fura tradati barbarilor. Este de luat aminte, că în aceste spuse ale lui Eutropius, noi avem insu-si parerea Romanilor asupra lucrului de care se face certă, și nu este cu putintia de a gasi unu mijloc mai sigur de a o hotărî, de cătu acăsta parere contimpurana a impregiurarilor, care trebuie fără indoială să cantearesca multu mai greu, de cătu totu ce acei mai noi ar putea sprâjini.

Romanii avéu temeiuri fórte puternice pentru a crede că, cu tóta retragerea legiuniloru, poporati'a tierei erá se remàna alipita de patri'a ei. Intr'adeveru Daci'a fusese supusa la atacurile barbariloru indată ce mórtea rapí pe intemeitoriu ei. Chiar' sub Hadrianu am vèdiut că este ásia de periculosu atacata, si anume de fostii tovarasi ai Daciloru, de Sarmati, in cátu imperatulu voiesce se-o parasésca. Antoninus Pius e nevoit u se lupte contr'a acelei portiuni din poporati'a daca, care se retrase afara din provincie. Dio Cassius numesce pe Commodus „Sarmaticus“ si o inscriptiune din timpulu acestui imperatru spune, că „furiile Daciei nu lasa acestei provincii nici o sperantia de pace“. Hadrianu numesce pe Maximinus „Dacicu“ si „Sarmaticus“. Sub Filipu Arabulu+249 apară si Gotii, cari de cát-eori voru trece de aici inainte prin Valachi'a pentru a strabate in resaritu, tint'a de capetenie a navaliriloru loru, nu voru omite a trimite cátu unu toiu de barbari care se prade Daci'a, intrându in ea pe sosiéu'a romana ce trecea prin pasulu Turnului rosu. Decius+251, scapându Daci'a de o nouă navalire a Gotiloru este numit u intr'o inscriptiune „restitutor Daciaram“, si Apulum care fusese, dupa cátu se vede, ruinata de navalitori, se intituléza in aceea inscriptiune „nova colonia Apulensis.“ Daci'a este chiar' parasa de faptu de catra Romani in timpurile imperatului Gallienus 259—268, caci amu vèdiutu, că Sextus Rufus

baris traderentur.“ Cap. 8. Se se observe că Eutropiu raportează faptulu esirei din Daci'a a locuitorilor din orasie si de la tiéra si că totu elu aretă, că in pararea Romanilor o asemenea parasire a provinciei era cu neputintia! — Dlu Duruy Hist. des Romains, Paris, 1879, IV. p. 330 pare a pune in indoiala sfatulu datu lui Hadrianu de prietenii sei. Dsa dice: „Ils montrent aussi quel cas il convient de faire de la tradition qui attribue à Hadrien la destruction du pont de Trajan, par jalouse de la gloire de son prédécesseur, et jusqu'a l'intention d'abandonner la Dacie, projet dont ses amis dit-on vinrent cependant à bout de le détourner.“ Chiar' cându nu s'ar' admite că prietenii lui Hadrianu să-i fi datu acestu sfatu, pararea Romanilor asupr'a urmariloru parasirei Daciei rămâne neatinsa. Dar' se poate fără bine arunca banuiela asupr'a motivului, fără a tagadui faptulu insusi.

spune că „Daci'a a fostu pierduta pe timpulu imperatului Gallien.¹⁾

Navalirea deci nu incepe in Daci'a cu anulu 270. Ea incepuse cu multu mai timpuriu, si daca poporatia Daciei trebuiá se fuga de inaintea navalirei, ea nu avea nevoie de unu ordinu alu ocàrmuirei pentru a o face; apoi fiindu-cà este firescu lucru, că spaim'a cea mai mare se cada in cele d'intai momente, este de crediutu că acei ce nu voira sè se expuna pericoleloru navalirii, se ingrijira de cu vreme si uu asteptara retragerea legiuniloru, pentru a parasi Daci'a. Asia este raportatu că mum'a imperatului Maximianu (care ajunse la tronu in 285 la o vrèsta còpta) fugí din Daci'a cändu inca purta in sinulu ei pe viitoriu imperatu²⁾; deci către anulu 250, si exemplulu ei va fi fostu urmatu de multe alte persóne de starea ei. Dar' se scie totu atàtu de siguru că toti locuitorii Daciei nu parasira provinci'a in acela-si timpu cu gramad'a, caci in anulu 259, capital'a Daciei, Ulpi'a traiana ridica unu monumentu in onórea Cesarului Valerianus si unu óre-care M. Valerius Veteranus Gallienus, asiadia o piatra mormentala pe gróp'a tatalui seu in 260,³⁾ Daco-romanii remasesera deci in Daci'a cu tota navalirea ce venise asupr'a loru, si ceea ce se intemplase inainte de 270 se urmà si dupa aceea.

Rösler, pentru a putea mai usitoru deslipi poporatiunea Daciei de pamentulu ei si a o face se primésca o nouă patrie, ne iufatisiéza tiér'a că pe deplinu desiérta de locuitorii indigeni, in urm'a resboiului cu Romanii. Elu dice: „Daca nu ne insielamu, Romanii infiintiara in Daci'a pe unu pamentu aprópe golu, incungiuratu de o poporatiune dusmana, o tiéra curata coloniala, unde elementulu romanu nu putù inplântá adènci radacini, ne-rezamàndu-se pe temeli'a larga si sigura a unei poporatiuni cucerite si in chipu intelectualu. De acolo provine usiurint'a cu care elu putù fi indepartatu si disparù.“⁴⁾

Rösler pare deci a primi de adeverate spusele lui Eutropiu, care dice că: „Daci'a perduse prin lungulu resboiu in potriv'a Romanilor, poporatiunea sa barbatésca.⁵⁾ Elu pare a avea o slabiciunea pentru interpretarea literală a textelor. Pentru-ce atunci nu o primesc elu și pentru celealte cuvinte ale aceluia-si istoricu care dice, că Traianu „dupa-ce a supus Daci'a, a adusu in

¹⁾ *Spartian*, Hadrian. 5: „Sarmatae bellum inferebant.“ *Capitolin Ant. Pius*, 5: „Germanos et Dacos—contulit per praesides.“ *Dio Cassius LXXII*, 15. *Akner und Müller*, Röm. Inschriften in Dacien, 726: „Quamquam furiis Daciae nulla spes pacis ac salutis reliquitur, imperatori Caesari invicto L. Aurelio Commodo clarissimo aequiterque res constituendo faciendum curavit colonia Pattavissa.“ *Herodian VII. 2. Akner und Müller* R. I. in D. 510: „Imp. Caes.“ Caio Messio Quinto Traiano Decio—restitutor Daciарum, colonia nova Apulensis.“

²⁾ Lactantius. De mortibus persecutorum, c. 8.

³⁾ Iung, Die romanischen Landschaften des röm. Reiches, p. 410.

⁴⁾ Rom. Stud. p. 45.

⁵⁾ „Dacia enim diuturno bello Decebali *viris* erat ex-
hausta.“ c. 8.

ea din tóte párțile imperiului romanu o nenumeraata multime de ómeni, pentru a cultivá cámpele si ogórele ei?“¹⁾ Elu pretinde din potriva, că „trebuia se fia destulu locu în Mœsia pentru căte-va diecimi de mii de colonisti romani, căci nu trebuie se ne facem o prea mare idee despre totimea cetătenilor romani.“²⁾ Rösler că si toti discipulii sei au döue sisteme de interpretare pentru isvórele ce se rapórtă la istoria Românilor. Unele, acele ce se impaca cu teori'a loru, le primesc fàra controlu si fàra nici o critica; cele inse care se impotriesc, le storci si le resuiesc pàna nu remâne din ele decât umbr'a adeveratului loru cuprinsu. Si acést'a se chiama cercetare istorica, descoperirea adeverului!

Dara chiar' daca am luá că atare spusele lui Eutropiu, nu arata elu óre prin cuventele sale, că femeile si copii Dacilor nu suferira cu totii sórtea parintilor? apoi acésta noua generatie nu erá indeslitolore pentru a reconstituí in tiéra o basa nationala pe care sè se pótă hultui elementulu romanu? De aceea si inscriptiunile găsite atâtu in Daci'a càtu si aiurea, ne dovedescu cu prissintia fintiarea poporului dacu dupa cucerire, precum si romanisarea lui. Trebuie amintit, că poporulu romanu intellegea a lipi de imperiulu seu provinciile cucerite intr'unu cu totulu altu chipu de cum au facutu-o in timpurile mai noué Ungurii seu Nemtii. Departe de a alcatui o casta despartita de poporulu cucerit, Romanii se legau cu elu prin casatorii, ii inlesnîau intrarea in cetătenia romana si cu tóte că 'lu intrebuintiau la tóte lucrările, 'lu faceau sè se bucuria si de tóte folósele.

Vomu reproduce aici numai căteva din inscriptiunile cele mai insemnante, care dovedescu intr'unu chipu neindoelnicu fintiarea poporului dacu sub stapanirea romana.

Aia Nandonis vixit annis LXXX, Andrada Bituvatris v. a. LXXX. Bricena v. a. XXX, Bedarus v. XII. Post obitum ei Herculanus libertus patronae benementi.³⁾

Numele unui libertus in o familie daca, arata introducerea moravurilor romane in sinulu poporatiunii indigene; pe de alta parte acela-si faptu dovedesc, că acésta familie se bucura de óre-care bunastare, de vreme ce putea se-si dea luxulu de a liberá pe slavii sei. Numele latinu, Iust'a, printre altele de obirsie daca, gasindu-se in aceea-si familie, indegetéza o contopire fórte intimă a acestoru döue elemente. In o alta inscriptiune

¹⁾ „Victria Dacia ex toto orbe romano eo infinitas copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas.“ Ibid.

²⁾ Rom. stud. p. 69. Este cu tóte aceste cunoscutu, că isvórele vechi au pastrat numele a mai multu de 80 de orașie ale Daciei; că Sarmisagetus, capital'a ei cuprindea locul a 12 "ate din dilele nostre; că numai in minele Transilvaniei lucrat aprópe de 20,000 de ómeni. Vedi Goos Studien zur Geschichte und Geographie des trajanischen Dakiens p. 157.

³⁾ Corpus inscriptionum latinarum, III, Nr. 817.

gasim unu nume romanu purtatu de o persóna ce se arata că Daca:

Iulius Secundinus evoc. coh. III. pr. salarior XXVII. qui vix. an. LXXXV. natione Dacus, Atticia Sabina coniunx et Iul. Costas filius et H. D. B. M. fer.¹⁾

Femei'a si fiulu lui Secundinus pòrta nume pe jumate dacu, pe jumata romanu. Iulius Secundinus era deci unu vechiu soldatu rechiematu sub arme (din cohorte militum evocatorum), probabilu legionariu si deci cetatianu romanu. Numele seu cu totulu romanu vèdesce că poporatiunea daca se amestecase pe deplinu cu acea romana, in càtu s'a gasit de nevoie a se insemná lângă numele lui că ar' fi de obârsie dacu. Dar' căti alti Daci cu nume romanu, alu caroru neamu nu se mai sciea, se voru fi aflându pe inscriptiunile ce pomenesc nume romane si care ascundu in stilul loru celu scurtu lapidaru totu atâtu de tainicu obârsi'a celui care 'lu pòrta, precum copere pétra' pusa pe mormèntu corpulu celui ce zace intr'ensulu.

O a treia inscriptiune dà pentru barbatu unu nume jumetate romanu; femei'a unu nume romanu, cei doi fiéra-si nume romane, ér' nepotulu unu dacu.

D. M. T. Aelio Ariorto IV. vir. an. municipii D. interfecto a latronibus v. a. LVII. Digna coniugi pien-tissimo et P. Aelius filius et P. Aelius Val. filius et Udarus nepos b. m. posuerunt²⁾.

Aelius Ariortus, nume ce apartine invederatu unui dacu, este aratatu că imbracandu dregatoria de quatuor vir annalis municipii D. (poate Drobetarum); deci cetătenii de obârsie daca ajunsese chiar' a intrá in deregatorii municipale, in càtu se uitase vechia dusmanie ce desbinase odata pe Daci si pe Romani. Convietuirea stinge cu timpulu tóte urele, si istoria mai apropiata si mai cunoscuta de noi contine inca unu faptu de asemenea natura, impacarea Anglo-Saxonilor cu Normanii, de care cei d'antâi fusesera asia de prigoniti in timpurile dela inceputulu cucerirei Angliei.

O alta dregatorie si anume preotiesca imbracata de unu Dacu este amintita de inscripti'a urmatore:

D. M. Aelii Andennae Aelius Macrinus Epidianus qui et Epidius augustalis coloniae et Macrina Marcia filia posuerunt³⁾.

O alta inscriptiune ne arata pe unu Dacu ridicatul rangulu de cavaleru.

D. M. Mucasenus Cesorini aeques ex singularibus cos. vixit a. XX; Rescu Turme Soie coniux pienissima posuit⁴⁾.

Dintre inscriptiunile culese pàna acum a s'au pututu atribui 22 nume de barbati si de femei cu sigurantia la

¹⁾ Orellius Nr. 6884; Costas in locu de Constans? Vedi Tocilescu Daci'a inainte de Romani, Bucuresci 1880 p. 231. Compara; Iul. Pi-tinus, civis dacus. Ephem. Epigr. II. Nr. 944.

²⁾ C. I. L. III. 1559.

³⁾ C. I. L. III. 1488.

⁴⁾ C. I. L. III. 1185.

Daci, ér' vre-o 20 de alte nume suntu comune Dacilor si Tracilor¹⁾

Dacii fiindu cu totulu romanisati, se intielege cum se face de nu se gasesce mai nici o inscriptiune care se pomenesca numele unoru dieitati ale acelui popor. Nu s'au gasit u de cătu trei, cari suntu in deobste primite că continendu numele unoru diei daci:

Turmasgada Maximus Maximinus et Iulianus Maximinus ex voto posuerunt²⁾

Deo Sarmando Demetrius Antonius votum libeus posuit^{3).}

Sule Flavius Attalus v. l. s.^{4).}

Din potriva suntu mai multe monumente care dovedescu, că Dacii se inchinai la dieitatii romane. Astfelii urmatoriulu gasit u in Daci'a:

Apollini sacrum Sola Mucatri veteranus alae Fron-tonianae votum solvit.^{5).}

Mai suntu inca vre-o 20 de inscriptiuni gasite in Britani'a, cari s'au aflatu pe pietre puse de soldatii cohortei Aelia Dacorum, ce au fostu trimisa acolo de Hadrianu. Din aceste cea mai mare parte suntu inchinate lui Jupiter, un'a lui Marte, ér' döue lui Marte si unei dieitatii britane Coccidius: reproducemu aici cătev'a din ele:

Iovi Optimo Maximo Cohors prima Aelia Dacorum Antoniana.

I. O. M. et numini Augusti, cohors prima Aelia Dacorum cui praeest Gallicus tribunus^{6).}

Acést'a cohorta Aelia Dacorum stramutata in cela-laltu capetu alu Europei, precum si mai multe alte monumente, care pomenescu soldati „natioue dacus“ in cele-lalte parti ale Imperiului, precum Siri'a, Noricul, Panoni'a, dovedescu cu prisosintia fintiarea poporului dacu sub stapanirea romana.

Dacii erau chiar' asia de bine vediuti pe timpulu Romanilor, incătu gasimu, intre asia numitii treidieci de tirani cari se luptau pentru tronulu imperatiei, pe unulu Regalianu, despre care autorii istoriei imperiale vorbescu, că fiindu „de spitia dacu si dupa cum se spune neamu ca Decebalu“^{7).}

Istoricii amintescu insa si grupe mai inseminate de Daci sub stapanirea romana. Dio Cassius raportă, că locotenentulu imperatului Comodu, Sabinianus, pentru a sfaramá impotrivirea Dacilor cari se retrasesera afara

¹⁾ Tocilescu, Daci'a inainte de Romani p. 256. Goos, Untersuchungen ueber die Innerverhältnisse des traianischen Daciens in Archiv für Sibenbürgische Landeskunde 1874. p. 126.

²⁾ Hirschfeld, Epigrafische Nachlese zum C. I. L. III. p. 41, ap. Tocilescu op. cit.

³⁾ C. I. L. III. No. 964.

⁴⁾ Goos, Innerverhältnisse p. 132.

⁵⁾ C. I. L. III, No. 787.

⁶⁾ C. I. L. VII. No. 806—826, 975. Tocilescu, Daci'a inainte de Romani p. 346. crede, că Dacii adorau sub numele latinu alu lui Jupiter zeitatea loru, Dyonisos Sabazius. Dar' atunci cum se esplica adorarea dieului Britanu? Se vede că Dacii parasisera religia loru si se inchinai la diei streini. Comp. Duruy Hist. des Rom. IV p. 260.

⁷⁾ „Gentis daceae, Decebalii ipsius ut fertur affinis.“ Scriptores hist. aug. 30 typ. c. 10.

de marginile provinciei, stramuta in acésta 12,000 suflete din acésta natiune¹⁾, si niste asemenea mesuri au trebuitu se fie luate mai adese-ori, că-ci auctorii vechi nu lipescu de a dă mai multe sciri despre revoltele si loviturile repetate ale aceloru Daci, cari nu voira se primésca jughulu romanu^{2).} Apoi este siguru că o parte a popórelor din Daci'a nu parasiere tiér'a, anume acelea care se aliasera cu Romanii, pentru a scuturá stapanirea, dupa cătu se vede prea impovoratóre, pe care le-o impusese Decebalu^{3).} Aceste popóre, de si nu erau chiar' Daci proprii disi, si cu tóte că fusese inglobati in statulu dacu in urm'a unei cuceriri, erau totusi de unu neamu inruditu cu natiunea domnitóre, totu Traci, ast'feliu in cătu ele infatiosiau totu atât'a de bine că si acést'a din urma elementulu dacu. În sfârsitu Ptolomeu care descrie geografi'a Daciei pe timpulu Romaniloru, enumera triburile urmatóre, care ar' fi locuitu tiér'a si care nu se potu referi decătu la poporatiunea daca care remasese in Daci'a sub stapanirea romana: „In partea de media nöpte a Daciei locuescu incepèndu prin apusu: Anartii, Teurisci si Cistobocii; sub dinsii Prendavensi, Ratacensi si Caucoensi; sub acesti'a in aceeasi ordine Biefii, Burridensi si Cotensi; si mai josu inca Albocensi, Potulatensi si Sensii; sub acesti'a in partea de médiadi: Saldensi, Ciagisii si Piefigii“^{4).}

Acel'a-si geografu reproduce numele a 36 orasie de nume dacu, a caroru existentia in Daci'a ar' fi totu asia de neesplacibila, daca s'ar' primi peirea de istovu a poporului dacu din tiér'a sa

Ruconium, Docidava, Porolissum, Arcobadara, Marcodava, Singidava, Zermigira, Tiriscum, Sarmisagethusa regia, Ne-tindava, Tiasum, Triphilum, Patridava, Carsidava, Petrodava Napuca, Patruissa, Sandava, Utidava, Comidava, Ramidava, Pirum, Zusidava, Paloda, Zurobara, Lizizis, Argidaba, Tibiscum, Zeugma, Dierna, Acmonia, Druphegis, Arcinna, Amu-trium, Sornum.

Daca luamă in privire pe lângă acést'a, că numele rîurilor fura imprumutate de Romani dela Daci, precum Aluta, Mariscus, Tibiscus, Pyretus, Tysa, Samus, Grisia, Gilpil, Museus, ne vomu incredintia usioru, că topografi'a acestei tieri n'ar' fi pututu remânea, daca poporulu ce i-a datu nascere ar' fi fostu inlocuitu in totulu cu unu altulu.

¹⁾ Dio Cassius LXXII. 3. Acestu mijlocu de a infrânge cerbici'a Daciloru fusese intrebuintiatu chiar' in resboiele dinaintea domniei lui Traianu. Asia Romanii asiadia in Moesi'a intr'unu rîndu 50.000 (Strabon III, 10), si intr'unu altulu 100,000 de Daci (Orellius No. 750).

²⁾ Capitolinus. Anton. Pius 5. Dio Cassius LXXVII, 16, 20, LXXVIII 13, 16, 27.

³⁾ Dio Cassius LXXIII, 11: „Τῶν δὲ Δακῶν μεθιστα-méνων πρός Ταξιανὸν καὶ δὲ ἀλλα δὲ τινὰ ἐδεήδη αὐθίς δὲ Δεκέβαλος εἰρῆνης.

⁴⁾ Claudiu Ptolomaei, Geographiae libri octo, Essendiae 1882 III. 8. E probabilu că nu tóte aceste triburi existau in Daci'a pe timpulu lui Ptolomeu si că acestu geografu copiasiase relatiunile sale asupr'a Daciei din o scriere anterioara. Cate-va din ele insa se aflau fara indoiala sub stapanirea romana. Vedi Tocilescu, Daci'a in. de Romani p. 72.

Este chiaru de miratu, că cu totu numerulu celu nemesuratu de cetatieri romani veniti din tóte pàrtile imperatiei, topografi'a tierei se fi fostu asia de puçinu înriurita. Ptolomeu ne dà alaturea cu cele 37 nume dace de orasie ce se aflau pe timpulu lui in Daci'a, numai cătu 8 nume de orasie romane; Ulpianum, Salinae, Praetoria Augusta, Apulum, Aquae, Augusta, Frateria si numele indoru alu capitalei Ulpia Traiana.

Tes'a lipsei de poporatiune indigena care se slujescă de temelie romanisarii acestei tieri, neputendu fi sustinuta cu deadinsulu, ucenicii lui Rösler o parasira; dar' ei, de si primira staruinti'a poporului dacu in vechi'a sa tiéra, nu se indupleca a crede in romanisarea lui. Ei sprijinescu parerea loru pe urmatórele temeiuri: Erau in Daci'a dòue clase de poporu: colonistii romani, cari au pututu avea limb'a latina ca limba oficiala, ceea ce se vede din obstesc'a ei intrebuintiare in inscriptiuni, dar' a caroru limba vorbita erá aceea a deosebitelor provincii, de unde 'si trageau obàrsi'a. Apoi poporatiunea supusa a Daciloru, care nu putura inventiá latinesce mai antàiu din pricin'a scurtului timpu cătu tînù stapanirea romana asupr'a Daciei; alu doilea pentru dusmani'a care nu incetá de a desparti pe cuceritori de cuceriti; in sfîrsitu din pricina că limb'a latina nefindu vorbita in Daci'a, ei nu aveau de la cine se o inventie¹⁾.

Acestu feliu de a privi lucrurile, vedesce că acesti autori nu si-au datu bine séma de sistemulu urmatu de Romani pentru a introduce moravurile, obiceiurile si limb'a loru pàna in pàrtile cele mai indepartate ale imperatiei. Ei intimpina că colonistii cari impoporara Daci'a, nu erau de obàrsia din Itali'a, ci din Iliria, Panonia, Dalmati'a, Siri'a si Asi'a minora, precum se vede acésta din inscriptiunile ce s'au pastrat. Dar' acela-si lucru ar' putea fi sustinutu si pentru celelalte provincii a le imperatiei romane; sau pote crede cinev'a, că elementulu latinu se fi venit in tóte pàrtile lumiei romane deadreptulu din Itali'a, si că numai cătu Daci'a se fi remasu afara din acésta rànduiéla? Elementulu latinu disu erá la inceputu forte restrinsu si n'ar fi ajunsu pentru a romanisá tóte provinciile; dar elu se inmulti prin faptulu insusi alu intinderei sale, si popórele care fura latinisate de cătra Latinii proprii disi, slujira mai apoi pentru a latinisá pe altele. Ast'-feliu Samnitii si Etruscii dadura colonii Spaniei, acésta Galiei si Gali'a ea insasi Britaniei si Daciei. De si fara indoíela óre-care indivizi veniti in Daci'a voru fi vorbitu limb'a tierei loru, nefîrsita majoritate a colonistiloru trebuia se intrebuintizeze latinesc'a, ceea ce erá cu atât'a mai de nevoie, cu cătu, vorbindu fie-care unu graiu deosebitu, ei nu s'ar' fi pututu intielege. Deci chiar' daca latinesc'a n'ar fi fostu limb'a colonistiloru chiar' dela sosirea loru in Daci'a, ea devení numai de cătu in intrebuintiare dupa trecerea unui timpu.

¹⁾ Paul Hunfalvy Ethnographie Ungarns. p. 342. Die Rumänen und ihre Ansprüche p. 14. Schwicker, Ueber die Herkunft der Rumänen im Ausland. 1877, p. 761—768.

Este aprope doveditul, că Traianu nu aduse coloniile sale in Daci'a, din peninsul'a Italica¹⁾. Dar' fara indoíela că elu, voindu se prefaca Daci'a in provincia romana, va fi ingrijitul că colonistii adusi si din alte parti a le imperatiei se fie elemente romanisate. Apoi putea elu impedecá pe multimea speculantilor si vénatorilor de averi, care pe atunci foiau in Itali'a de a veni in Daci'a, unde erau atrasii prin bogatele mine de aur ale acestei tieri? Déca Daci'a devení in scurtu timpu asia de infloritóre, daca ea numerá in curèndu mai multe orasie de cătu ori-care alta provincie de intinderea ei, déca capital'a ei acopería o suprafația pe care astazi suntu asiediate 12 sate. acésta inflorire nu pote fi datorita in antàiu locu decàtu elementului voluntaru alu colonisarei. Eta pentru-ce, dupacum au mai luat aminte si alti autori, Daci'a se deosebia adèncu de alte provincii ale imperatiei. Era nu numai o provincia ci si o colonia romana in adeveratulu intielesu alu cùventului. Se pote óre sustinea, macaru cu umbra de temeu, că tocmai aici elementulu romanu se fi lipsit, cùndu 'lu vedem prindiendu asia de adènci radacini in Reti'a, Traci'a si Macedoni'a?

Se mai intèmpina inca in potriv'a romanisarii poporului dacu impregiururea, că Romanii nu se stabilisera de cătu in o parte a provinciei; Transilvani'a apusena, Banatulu si Valachi'a mica, pe cùndu Nordulu Transilvaniei, Moldov'a si Munteni'a mare din cóce de Oltu, nefindu ocupate de Romani, nu au pututu fi romanisate²⁾.

Nu putem impartasi parerea celorui credu remasiti'a Daciei subtrasa de la inriurirea romana. Este aprope preste putintia de admisu, că Romanii se nu fi ocupatu celu puçinu rip'a stanga a Dunarii de la vale de gurile Oltului, cùndu se gasescu orasie asia de inseminate de alungulu ripei drepte a acestui fluviu. S'au gasit apoi inscriptii in mai multe localitati din Valachi'a mare, precum la Campu-Lungu³⁾.

Dar' chiar' cùndu nu s'ar' fi aflatu colonii romane in afara de hotarele Transilvaniei, óre Dacii erau supusi numai la inriurirea elementului latinu alu coloniiloru? Romanisarea pàrtii celei mai inseminate a acestui poporu, că si a tuturorui acelor'a ce trecu sub stapanirea romana, se facu prin slujb'a militara. Cà legiunile stationau si in Valachi'a mare, dovedescu mai multe caramizi gasite in acésta regiune.

Ligiunile romane erau compuse din elemente latine sau latinisate. Armat'a statea mai totudeau'a in acel'a-si locu⁴⁾, ceea ce usiurá soldatiloru legatur'a cu fe-

¹⁾ *Capitolinus* dice despre Antoninu c. 11: „Hispaniis exhaustis italica affectione, contra Traiani praecpta verecunde consuluit.“

²⁾ Hunfalvy Ethnographie Ungarns p. 342. Vedi si *C. de la Berge. Essai sur le règne de Trajan*, Paris 1877 p. 55.

³⁾ Aceste inscriptiuni inca nu au fostu publicate. Ele se afla la museul din Bucuresci.

⁴⁾ Pentru legionari slujb'a erá de 20 de ani. Ea se urca la 25 pentru trupele ajutatóre. Vedi Mommsen C. I. L. III. p. 903. s. u. si *Iung Römer und Romanen in den Donauländern* pag. 45. s. u.

mei din acea tiéra si dadea nascere la numerosi copii, cari crescuti in lagaru, incéreau inriurirea elementului ce-i inconjurá. Ast'-feliu scimu, că in timpulu resboiului cu Spania trupele romane dadura nascere cu femei localnice la unu mare numera de copii, cari fura crescuti in lagaru si din cari republic'a infiintia mai tardiu unu orasiu dupa rugamintea parintilor loru¹⁾. Acésta era cu atât'a mai firescu, cu cătu unu singuru soldatu avea adese-ori pâna la 4 concubine. Soldatii liberati se asiedau de obiceiu in provinci'a unde si slujisera, de unde famili'a loru era de locu; acei cari nu erau cetatieni, obtineau dreptulu de cetatienie, cu totii conubiul cu femeile loru, legitimandu-si copii „per subsequens matrimonium“.

Cătu despre trupele ajutatóre, ele nu erau intrebuintate de obiceiu in tiar'a loru de nascere, ci in altele, in scopulu tocmai de a desfiintia nationalitatea loru. Dacii, alu caroru numera se vede a fi fostu insemnatú in armatele romane, erau scosi din tiér'a loru si, de si romanisati, nu se intorceau de cătu arare-ori inapoi.

Daci'a era deci supusa unui currentu indoit, introducerea elementului romanu si slabirea elementului dacu, cu deosebire a celui barbatescu. O ast'-feliu de lucrare urmarita timpu aprope de doué secole, era fără indoieala mai multu de cătu indestulatóre pentru a desnationalisá unu poporul aprope barbaru, cându de alta parte, elementulu civil alu poporatiunii, care lucră in acela-si sensu, era asia de puternicu.

Pe cându deci inriurirea elementului latinu civilu contribui mai cu osebire la romanisarea claselor de susu a societatei dace, slujb'a militara stracurá acestu elementu in păturile inferioare ale poporului. Ast'-feliu tóta natiunea Daciloru care remasese in provincie fu romanisata, asia că ea lasà numai cătu slabe urme in limb'a vorbita astadi de Români. Aceasta seracie a elementului dacu in limb'a romana nu este insa mai afara din firea lucruriloru de cătu acea a elementului celtu, din limb'a franceza²⁾. Totusi luamu aminte, că déca elementulu dacu este slabu representantu in limb'a Romaniloru, acesti'a au pastrat de la dênsii alte remasitie, care nu suntu mai puçinu insemnatóre, precum in portulu pérului, in hainele loru, in zidirea caselorloru si chiar' in tipulu fetii loru care amintesce pâna la inselatu, figurile dace sapate pe column'a lui Traianu.

O a trei'a greutate ce s'ar opune la romanisarea Daciloru ar' fi timpulu celu relativu prea scurtu alu sta-

¹⁾ Mommsen, Röm. Gesch. II. p. 4. Comp. W. Harster, die Nationen des Römerreiches in den Heeren der Kaiser, Speier 1877, p. 26: „Daneben aber kommt nicht weniger als 81 mal die Bezeichnung *castris* statt des Vaterlandes vor, was nichts anderes bedeuten kann als im Lager geborenes Soldatenkind, so dass also nach diesem Verhältnisse drei achtel der gesammten Mannschaft unter den Waffen geboren und aufgezogen war“.

²⁾ Littré, Hist. de la langue franç. II. p. 194. Miklosich, die slavischen Elemente im Neugriechischen p. 537. Elemente pe care le credem remase de la Daci, suntu acele asia, numite albaneze.

panirei romane in Daci'a, 106—270, adeca 164 de ani¹⁾. Timpulu intrebuintiatu pentru romanisarea tuturor provinciilor nu a fostu nicairea mai lungu si pentru căteva din ele chiar' cu multu mai scurtu. Ast'-feliu Strabonu ne spune, că in timpulu seu (cătra nascerea lui Christosu), Spania era cu totulu romanisata, că bastinasii spanioli uitaseră limb'a loru si adoptasera intrebuintiarea latinei si că nu se mai deosebiau in nimicu de Romani²⁾. Organisarea acestei provincii cade in anulu 197 si antâia colonie asediata in ea este din 171, Carte i'a, provinci'a Narbonesa din Galia supusa Romaniloru de către Iulius Caesar (52 an. H.), era pe timpulu lui Plinius († 79 d. H.) „mai multu o Italie de cătu o provincie“³⁾. In sfârsitu Velleius Paterculus marturisesc că in Panoni'a, la a carei cucerire luase elu singuru parte, deci in decursulu unei singure generatii, nu numai cătu limb'a latina era respandita, ci insasi literatur'a romana introdusese in sinulu poporatiunii⁴⁾. Dupa niste asemenea exemple mai putemu gasi asia de afara din cale romanisarea Daciei in timpu de 164 de ani, mai alesu cându este dovedit, că elementulu romanu era aici asia de puternicu?

(Vedi continuarea in carte).

Din anticitatile Egiptului.

(Etnografi'a; vieti'a sociala, juridica si politica:)

„Patru dieci de seculi trecu pr  d'ainante
„Si fiescescare 'si rechi ma in minte
„Imperi, popora, care nu mai suntu,
„Care gemu uitate in negrulu morm ntu;
„Său care lasara numai alu loru nume
„Din sgomotalu mare, ce facura in lume!

„Unu fumu, său o umbra, unu nume, unu noru
„Unu pumnu de cenusie, visu amagitoriu!
„Dar' ce! unu visu este bietulu muritoriu?
„Unu nume rem ne de ori-ce poporu!

(C. D. Aricescu).

Da! unu nume rem ne din ori-ce poporu! Unu nume a remasu din poporulu Asiriloru, unu nume a remasu din poporulu Persiloru, unu nume din alu Greciloru si alu Romaniloru. Au fostu maretie tóte acestea popora; fie-care a jocatu rol'a sa, fie-care au avutu orgoliulu seu;... dar' ce folosu, sau st nsu, s'au prefacutu in ruine si numai divin'a istoria pastr dia suvenirea loru.  ta dara poterea istoriei. Istori'a este conservat rea omenimei; numai prin istoria traiescu gintile si poporele si totu prin istoria traiescu si ómenii mari. Ar trai d ra p na adi unu Cesaru, Napoleonu, Michaiu eroulu, Stefanu Marele, Maiorul, Sincai, Barnutiu si altii, de a nu ar' fi istori'a; si ar fi ei cunoscuti generatiunilor

¹⁾ Hunfalvy, Ethnographie Ungarns p. 344.

²⁾ Strabo III. 15.

³⁾ Plinius, H. N. III, 4: „breviterque Italia quam provincia“.

⁴⁾ Hist. rom. II. 110 „in omnibus Panoniis non disciplina tantum modo, sed linguae quoque notitia Romanae, plerisque etiam literarum usus et familiaris animorum est exercitatio“.

urmatore?... De aci unu poporu, o natiune, unu individu chiaru, fara istoria e mortu. Natiunea carea nu are istoria sa, e mòrta si e stersa din cartea vietii poporelor.

Sterse ar fi si poporale antice si mòrte ar' fi ele, deoarece nu ar avea istoria. Evreii si Egiptenii, cele mai vechi popore — de si s'au stinsu, totusi pana adi transitorii. Pentru ce? Respusulu e scurtu: Ele au istoria.

Vomu scruta puçinu istoria Egiptenilor vechi, ca-ci multe bune si frumose se afla in aceea: si in scrutarea acestia ne vomu folosi de multe opuri vechi si mai cu semna de renumitii istoriografii angli Wilhelm Guthrie et Iohann Gray.

I.

Vomu espune mai antaiu deosebitele numiri ale Egiptului. Sunt'a scriptura numesce Egiptul: tiéra lui Chamu si alui Mizraim*). De locitorii cei vechi ai Egiptului s'a numitu: „Chemi'a“ si inca si adi de catra poporulu asia disu Copti se numesce „Chemia.“

Sub numele „Egiptu“ a fostu cunoscuta aceasta tiéra inca in timpurile vechi Europeanilor si acestu nume, „Egiptu“ a fostu nu numai alu tierei, ci si alu fluviului celui mare, numitu astadi Nilu. Unii inse dicu că numele Egiptu nu insémna alt'a, decat tiéra Coptiloru, pentru-ca cuvèntulu „Aia“ in limb'a gréca semnifica o tiéra, si asia din *Aiakoptus* usioru s'a facutu *Aiagip-tos-Egyptus*. Altii¹⁾ inse credu ca aceasta tiéra s'a numitu estu modu pentru pamèntulu ei celu negru si pentru colorea intunecata a Nilului, precum si pentru colorea negra a indigenilor cari tote au fostu cuprinse de Greci in cuvèntulu „Aegiptios“ dela *Aegips* un'a gaia cu pene intunecate, care colore de pene fu numita de Romani „Subvulturius“. Din acestu motivu Grecii mai numiau Egiptul si cu numele de Aria si Melambolus; er' Nilulu ilu numiau „Melo“ seu „Melas“-negru. Cuventulu acest'a Melo. v. Melas convine apoi in insemanare cu evreiculu „Schichor“ si cu Etiopiculu: „Siris, cu cari asemenea a fostu numitu Nilulu de Ebrei si Etiopi. O adeyerata minune este Nilulu pentru Egipteni si astadi. Isyorele acestui riu, dupa cumu s'a descoperit²⁾, se afla in Etiopia, dar ele au fostu enigma vechilor locutori; ma ei credéu imposibila aflarea loru. Egiptul e o tiéra fertila de hrisca si de alte bucate. Fertilitatea sa a fostu admirata forte de anticii scriptori; er' Moisi admira singuru tiéra Egiptului. Si aceasta fertilitate se adscrie esundarei binefacatore a Nilului. Este bine facatore esundarea. Nilului si pentru muieri cari scalindandu-se si bendu din apa se facu roditore in ceea ce

*) Din Chamu au descinsu urmatorii fi: Husu, Nevrodu, Mezraim, care a domnit locurile de pre marea rosia si de pre marea alba numite Egiptul, dela unu descedente alu lui Mizraim. — Dela Mizraim dicu Arabii si Turcii pana adi „Misir“. Laabint; Ananimu, fetiorulu lui Mizraim, a locuitu in Cirenie, de unde se tragu Tiganii.

¹⁾ Perinoz; origg. Aegipt. I. I. p. 12 sqq.

²⁾ Lobo, Voyage historique de l' Abisiniae et. dis. sur le Nil. p. 207.

privesc generatiunea. Asemenea si vacile feta doi vieti deodata. Oile era feta de doue ori pe anu; antai doi mei cu corne, a doua ora numai unulu. In aceasta tiéra a fostu si Menelau, care dise catra Pisistratu si Telemachu:

„Multu amu potutu rateci pana acasa am venit.
„O furtuna mai intaiu catra Cipru m'a trantit,
„Dupa aceea in Egiptu eu, si acolo amu amblatu
„Si multu auru de acolo, mie eu mi-amu adunat.
„Am mai ratecitu in urma prim tînutulu Libia,
„Unde ca se nascu eu corne meii dela mum'a sa;
„Si unde feta o oia pre unu anu de doue ori,
„Unu lucru ce nu se intempla pre pamentu la moritori!

O capra in decursu de 6—7 luni feta cate patru iedi. Vegetatiunea e forte frumosa si erb'a cresce asia de mare, de se poate ascunde in ea unu bou. Animalele Egiptului suntu: Crocodilu, ce traieste in Nilu si Ipopotamulu. Crocodilulu ilu prindu in multe moduri locitorii. Er' Arabii din Egiptul de sus i manca si carnea cu unu appetit nespusu de mare. Mai suntu apoi moime cu capu ca canele (*cinocefalos*); camile, capre selbatice-antilope — asini, oi, boi etc;..

Mai este un'a specie de animalu numitu; crocodilu de uscatu: posibilu ca e Scinculu¹⁾ lui Pliniu; e de marimea unei sioparle; traieste in apropierea Nilului si a Marei rosie, unde se nutresce cu flori mirosoare. Carnea lui se folosesce in Apotheca. Ei se transporta cu multimea la Venetia si aiurea.

II.

Noi in tractatulu de facia, omitiendu descriptiunea topografica si geografica a Egiptului, ne vomu ocupa de partea istorica a tierei din cestiu. Si adeca vomu petrece in acea parte a istoriei, carea e cea mai vechia. Si intru adeveru puçine popora potu se si aroge dreptulu de vetustate (*jus vetustatis et historicum*) la istoria in asia mesura ca poporulu egipteanu. Ma ce e mai multu, vechii egipteni sustienu ca ei aru fi omenii cei dintaiu ai lumei si ca ei formedia chiar epoca preistorica a genului umanu²⁾. Ei sustienu ca omenii, animale si tote plantele au resarit din pamantulu Egiptului ca buretii. Caci adeca, ei narau cumu dupa retragerea Nilului, resariau din molulu remasu dupa apa o multime de sioreci, si cumu se formau mai antaiu partea anterioara cu doue petiore si apoi cea posterioara. Adeca in o ora dupa formarea partei anterioare a siorecului se forma si partea posterioara si asia apoi siorecele esia din malu intregu si sanatosu. Multu a datu de capu aceasta fabula filosofilor de pre atunci, pana in urma sa constatatu, ca acei sioreci nu au fostu alt'a, de catu nesci sioreci numai cu doue petiore, dupa cum a opinat Teofrastu si Pliniu³⁾.

Egiptenii au fostu cei dintaiu cari au sciutu se se constituiesca in statu politicu; ei au fostu primii, cari

¹⁾ Plinius Nat. hist. VIII. c. 31.

²⁾ Diodor L. I. c. 10.

³⁾ Fragm. de animalibus, quae repente apparent p. 474.

au sciu se'si faca legi juridice de gubernare. Politic'a Egipteniloru s'a basatu pre principiulu de dreptu moralu religiosu; ea a tintit la unu scopu salutariu de a ascura vieti'a poporului si de a promova fericirea lui; de unde ei au fostu nu numai admirati de alte popora, dara si imitati. Filosofii Greci nu sciau se admire in destulu legislatiunea egyptena. Lycurgu, jureprudintele Spartei a mai voitu a mori de fome, de catu se lase a se sterge din sufletulu concitatienilor sei legislatiunea ce o a formatu elu din legislatiunea Egiptului... In Egipt domnia principiulu ereditariu la succesiunea tronului, cu tota ca acestu principiu chiaru Egipteniloru le era datusu si unu istoricu observa, ca principiulu hereditariu a trantit la pamantu fal'a Egipteniloru!...

Diodoru¹⁾ cu tota acestea ne spune, ca regele Egiptului era supusu mai tare legilor, decat chiaru supusii sei. Chiaru pentru vieti'a privata a regelui erau legi, dar legi cuprinse in sacra loru scripture. Regele nu poate se-si cumpere nici unu sclavu si se se servescă de elu, elu era servit de fii preotiloru, cari dupa ce primiau o educatiune mai inalta, la etatea de 20 de ani se dispuneu pentru servitiulu regelui.

Pentru rege erau atatu diu'a catu si nopteana anumite ore, candu elu trebuia se lucru, nu se perda timpulu prindiendu musce. De diminetia de tempuriu, trebuia se cetesca nenumeratele epistole si suplice venite dela supusii sei. Apoi trebuia se se scalde, se se imbace cu unu vestimentu pretiosu, se ia semnele demnitatii sale regesci si asia apoi se merga la biserica pentru a sacrifica. In biserica i spune preotulu celu mai mare, deca din sacrificiu se arata, ca elu e bunu, dreptu piu si deca gubernedia cu dreptate si prudentia. Aceasta pentru aceea, ca regele se se dede la esertiarea virtutii si la dreptate. Eta intieleptiunea egypteniloru. Dela biserica regele mergea acasa, unde i se ceta din analele imperiului despre omeni si regi mari in fapte si in virtute, ca regele, se-i urmedie si se nu se departedie de datinile tierii si ale poporului (*a consuetudine majorum.*)

Si de ore-ce vieti'a privata a regelui era ingradita in legi, era' cea publica asemenea. prea firesce ca elu deca voi se fie rege, trebuia se se tina de acelea legi; si elu intru adeveru se si tienea, ca-ci de nu, nu era rege. Si fiindu-ca elu se tienea de legi, era bunu, dreptu ca si legile, si fiindu bunu si dreptu, era in mare iubire la poporulu seu. Iubirea cea mare a Egipteniloru pentru regele loru a devenit proverbiale. Regele se considera de persona sacra, dara cu totulu supusa legilor. Nu era iertatu regele nice a se preumbila, nice a vorbiti, cu regin'a, nice a manca, nici a se scaldă, de catu numai in orele prescrise de lege. Nu potea se mancă bietulu de elu, ceea ce elu ar' fi voitu, ci trebui se mancă mancari prescrise de lege si anume carne de vitiulu si de gasca, era' vinulu i se da mesuratu. Si aceasta pentru sanetatea regelui!.. Catu timpu tienura

aceste legi, tiera si poporulu Egiptului erau fericite; era' iubirea poporului era mare forte pentru regele seu, ceea ce se manifesta prin mortea regelui, candu totu poporulu imbracat doliulu, isi sfertica vestimentele, inchidea templele, si 'si cassau tote sacrificiale si solemnitatile pre timpu de 17 dile. In acestea dile ei se nutriau forte simplu, nu se scaldau, nu se culcau in patu, la muieri nice nu priviau, si toti erau in jale, ca si dupa fiulu loru. Candu se astrucă regele, sarcofagulu se espunea la usi'a cimiteriului, si fia-care potea se laude sau se acuse pre regele mortu. Preotulu celu mare tie-ne in urma unu cuventu funebru, in care espunea tote faptele regelui, bune sau rele. De unde toti regii Egiptului se temeu forte de judecat'a poporului (*Diodoru*).

Dara precum se scie ca Egiptenii profesandu credintia nemorirei sufletului, opinau ca dupa-ce sufletulu ar fi percursoru calea prin tota animalele, apoi prin cele 12 zodii, (*metempsichosieni*) era se va reintorce si-si va cauta trupulu lasatu, — ei se ingrigau forte tare de inmunitatea cadavrului. Pentru care scopu 'lu balsama si asia balsamatu 'l puneu in vestimentu frumosu, mai frumosu ca celu pe care ilu avuse pana atunci. De aceea locuintele mortilor la Egipteni erau mai frumose ca cele ale viiloru. Cu catu mai frumose au fostu apoi locuintele de morte ale regilor! Se privim spre Teb'a numita si *Diospolis* (cetatea lui Iupiter), spre aceea cetate, carea a fostu un'a din cele mai renomate ale lumii, si carea dupa Strabone²⁾, Homer³⁾ si Diodoru⁴⁾ stralucia prin colosalele ei averi si tesauri, si aci se admirau apoi pomp'a si artea cea mare depusa si desvoltata in locuintele funebre ale regilor. — Chiaru si adi in muntii dela Teb'a se potu vedea pomposale monumente ale regilor. Mai antaiu intra omulu prin aperatur'a unei stanci in o galeria carea duce la una alta, pana la a cincea, unde omulu privesce uimitu mormantul regelui, langa care sta portretulu seu in intriga marime naturale. Podulu si pareti galeriei acesteia suntu onorati cu figuri hieroglifice asia de vii, ca si cumu acele hieroglife numai acumu s'aru fi taiatu. — Nu de parte de acestea galerii se afla doua columne enorme ale lui Memnon, care fu, dupa cum se scie numai aproximative, celu dintaiu rege alu Egiptului si dela care au fostu pana la Alecsandru Marele 300 regi din deosebite 30 de dinastii (*Iosephus in Apionem L. I. c. 14 et 15. Syncellus Cronograph p. 91 Herodotus et. Diodor*) Acestea doua columne ale lui Memnon suntu de granit negru, dintre care un'a, carea se numesce cea mai minunata, in tota diu'a candu e atinsa de radiele soredi produce unu sunetu. Strabone ne-a lasatu scrisu ca elu a auditu acelu sunetu; nu 'si poate inse explica ca ore dela columna se provina sau din pamantu⁵⁾. Se scie si aceea, ca la vechii egypteni poporatiunea era

¹⁾ Strabo XVII. p. 1170.

²⁾ Iliad IX.

³⁾ Diodor p. 45 et 46.

⁴⁾ Strabo Lib. XVII p. 816 sq.

deosebita in 3 caste¹⁾. Si acésta deosebire formá apoi impartirea politica a tieri. O parte din tiera era spre sustinerea preotilor, precum si pentru alte spese necesarie la cultulu publicu divinu. A dou'a parte apar-tinea regelui, si erá asignata lui asta parte pentru tóte budjetele privitóre la cele interne si externe. A treia parte erá asignata ostasiloru pentru intretinerea vietii loru. Dara totu Diodoru ne spune, că Egiptenii erau impartiti in 5 caste; ad: cast'a Preotiloru, a ostasiloru, a pastoriloru, a plugariloru si a meseriasiloru²⁾ Cu tóte acestea: regele, preotii si ostenii erau castele mai representate in tiéra. Preotii erau in summa onore, ei erau consiliari intimi ai regelui; ei erau filosofii regelui, profetii si astronomii lui. Ei se imbracau in vestimente de inu si pàンza, in petiore portau papuci si nu grigéu de nimic'a asia tare, ca de curatieni'a trupului loru; spre acelu scopu se scaldau de dòue ori pre di, si de dòue ori pre nòpte. Mancarea le era carne de gàsca si vita, le era opritu inse a mànga pesci. — Soldatii erau cast'a cea mai numerósa. Copilului invetiá inca dela tatalu seu artea belului. Moisi narédia că aceea casta erá renunmita fórte pentru calaritu si pentru audaci'a ei belica. Pastorii luau pamentulu dela rege, preoti si ostasi, si avéu datorinti'a de a'l'u lucra. Ei erau agricultorii celi mai renunmiti ai pamèntului. Ocupatiunea loru trecea dela tata la fiu, si dela generatiune la generatiune.

Grig'a cea mare a regelui era pentru justitia, că adeca poporulu se traiésca in fericire si linisce. Spre acestu scopu elu avé 30 de judi alesi de cáttra fruntasii cetatiloru Heliopolu, Teb'a si Memfis. — Cele mai momentóse legi suntu cele privitóre la cultulu divinu si la moralu. Legile loru nu erau numeróse decàtu puçine si tóte erau cuprinse in 8 carti. Clemente din Alecsandri'a in opulu seu „to stromata“ IV p. 634 aduce inainte mai multe legi egiptene, cari la laudatii jureprudenti moderni ar paré cam barbare, — ci nu suntu! In legile egiptene prevalédia reverinti'a catra veterani si mai mari, ajutoriulu si iubirea de aproapelui, virtutea si sénitulu de recunoscintia si multiamita. Nemultiamirea că si la Greci se pedepsia cu mórté. Tóte se facéu dupa datin'a betrana si inimicu erá acel'a care stricá datin'a³⁾ Se intielege de sine, ca legile orientale din anticitate in spiritu si colóre erau mai multu divine conformu religiunei fie-carui poporu, p. e. cumu fura si legile date de Moisi poporului evreescu. Dar cu atata erau mai observate de vulgulu numerosu. Fie-care lege 'si avea de auctoru mai departatu pre dieitatea ce o adorá poporulu si fie-care poporu se tinea mandru cu legea sa, ma in observarea aceleia erá chiar fanaticu, buna óra cumu suntu pàna adi Iudeii cu legea mosaica. Altcumu e virtute pentru unu poporu, cându lucrurile si insusi-

riile parintiloru sei nu le lasa préda secului de mode in care traiesc. Puçinu amu vorbitu de spiritulu legilorloru egiptene, dara spatiulu nu ne iértă!

(Va urmá.)

PARTEA OFICIALA.

Nr. 403. 1884.

Procesu verbale

al comitetului associatiunie transilvane pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu, luat in siedinti'a dela 30 Decembrie n. 1884.

Presedinte: Iacob Bolog'a, vice-presedinte. Membrii presenti: D. baronu Ursu, E. Macelariu, I. Popescu, P. Cosm'a, I. St. Siulutiu, Dr. Il. Puscariu, B. P. Harrianu, G. Baritiu, E. Brote, cassariu. Dr. I. Crisianu, bibliotecariu.

Secretariu: Dr. D. P. Barcianu.

155. Comissiunea esmisa la 19 Dec. a. c. cu scopu de a studia impreuna cu 3 experti tóte planurile de zidire pen-tru scól'a de fete a asociatiunie, intrate in urm'a concursului, presenta raportulu seu in acésta cestiune.

Din acestu raportu se vede, că expertii au examinatu fie-care planu in deosebi, si si-au datu pàrerea in scrisu asupr'a fie-carui cu considerare la punctele stabilite de comitetu, insocindu aceste pareri speciale de o parere generala asupr'a tuturor planurilor, prin care ele suntu rangiate dupa avantajele si scaderile ce presenta, precum si de o schitia lineară, compusa de dënsii in cointielegere reciproca, cu scopu de a serví dreptu orientare la o eventuala elaborare a unui nou planu de zidire.

Pe bas'a propunerilor comisiunei facute in conglasuire cu parerile expertiloru.

— Comitetulu decide:

1. Considerandu că, dupa parerea comisiunei de experti, anume instituite de comitetu pentru examinarea planurilor intrate la concursu, nici-unu planu nu corespunde conditiunilor concursului, comitetulu nu adópta nici-unul dintr'ensele pen-tru executare, prin urmare planurile au a se restitui concurrentilor.

2. Comitetulu, luându in considerare schiti'a liniara a expertiloru, accludata la raportu, insarcineaza pre comisiunea esmisa in acésta causa, că punèndu-se in cointielegere cu barbati de specialitate, se grijesca pentru elaborarea unui nou planu de zidire, luându in considerare schiti'a lineară presen-tata de experti cu aceea, că despre resultatu se raporteze comitetului cătu mai ingraba.

3. Spesele comisiunei de experti se stabilescu in sum'a de 100 fl. v. a.

4. La restituirea planurilor, biroul este avisatu a des-face plicurile, cari contin numele auctoriilor si a le predá numai pe lângă adeverintia din partea autorului sau a comi-tentelui lui autorisatu.

5. Terminulu extremu pentru redarea planurilor se fixeaza cu 31 Ianuarie 1885.

¹⁾ Aici nu e ertatu a confunda cast'a cu clasa. E mare diferintia intre ambele. Din o casta in alt'a nimenea nu pote trece; cine se nascea in cast'a preotiloru, preotu erá pentru totu deauna.

²⁾ Diodorus siculus. I. I. c. 37.

³⁾ Plato Peri ton nom T. II. p. 656.

156. Tipografi'a archidiecesana presenta unu contu in sumă de 261 fl. 17 cr. v. a. pentru tiparirea si expedarea „Transilvaniei“ pre semestrulu alu II-lea alu anului 1884.

— Sum'a de 261 fl. 17 cr. v. a. se aviséza la cassa spre platire.

Sibiu d. u. s.

Iacobu Bologa m. p., **Dr. D. P. Barcianu** m. p.,
vice-presidentu. secretariu.

Autenticarea acestui procesu verbalu se concrede Dloru: Macelariu, Popescu, Cosm'a.

S'a ceditu si verificatu. Sibiu in 16 Ian. 1885.

E. Macelariu m. p. **I. Popescu** m. p. **P. Cosm'a** m. p.

Nr. 14 1884.

✓ Procesu verbale

alu comitetului associatiunei transilvane pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu luatu in siedint'a dela

15 Ianuariu n. 1884.

Presedinte: Iacob Bolog'a, vice-presedinte. Prezenti: Br. Ursu, E. Macelariu, I. Popescu, B. P. Harsianu, I. V. Russu, G. Baritiu, Dr. Il. Puscariu, C. Stezariu, V. Romanu, Dr. I Crisianu, bibliotecariu.

Secretariu: Dr. D. P. Barcianu.

1. Presidiulu aduce la cunoscinta, că architectulu F. Moetz, că unulu care ar' fi presentat planuri la concursulu pentru zidirea scólei de fete a associatiunei, i-ar' fi trimisu unu feliu de recursu incontr'a hotarirei ce eventualu ar' fi fostu se se aduca, in urm'a parerei comissiunei de experti. Crendiendu a lucra in interesulu causei de care se tractedia, densusu a sistat expeditiunea concluzelor facute in siedint'a dela 30 Decembrie a. tr. pana ce comissiunea comitetului in caus'a zidirei scolare, careia s'a trimisu acelu recursu ex presidio spre studiare si raportare, va raportá in si asupr'a acestui recursu.

— Spre sciintia.

2. Comisiunea exmisa in caus'a zidirei, raportandu asupr'a recursului architectului Moetz, propune că acestu recursu, care purcede dela unele presupunerii neintemeiate si e compusu in termini puçinu cuviintiosi, se nu se ia in considerare.

Cetindu-se recursulu numitu;

— Comitetulu decide a-lu redá comisiunei spre evenuala luare in considerare la executarea conclusului din siedint'a dela 30 Decembrie n. 1884.

3. In legatura cu cele cuprinse in conclusele precedente si mai alesu in conclusulu dela 30 Decembrie n. 1884, membrulu B. P. Harsianu face urmatórea propunere:

In considerare, că in urm'a licitatiunei escrise nici unulu din planurile incuse nu s'a primitu;

in considerare că planurile tóte trecu spesele preste sum'a cuprinsa in conditiunile de licitatiune, si

in considerarea starei finantiarie a associatiunei, sustinu propunerea mea subternuta si la adunarea generala din Orastie in obiectulu acest'a, si rogu pre Onoratulu Comitetu, că se primésca acea propunere din motivele de mai susu si des-

fasiurate si atunci, si se se adapteze cas'a asociatiunei pentru scól'a superióra de fetitie, avèndu interesele sumei de 40,000 fl. votate in adunarea generale din Brasovu si Orastie se se intrebuintizeze pentru sustinerea corpului didacticu.

— Comitetulu considerandu cestiunea edificarei de nou a localului pentru scól'a de fete, deslegata prin conclusele adunarilor generale din Brasovu din an. 1883 si din Orastie din an. 1884, nu se afia indreptatitu a se abate dela conclusele adunarei generale; deci nu pote luá in cosiderare propunerea membrului B. P. Harsianu.

4. Inspectorulu de dare din locu trimite o provocare cu datulu 9 Ianuarie, primita la comitetu in 11 Ianuarie n. a. c. pentru imediat'a platire a sumei impuse asociatiunei că taxa de echivalentu dupa realitatile sale.

Fiindu cestiunea equivalentului in stadiulu de recursu la on. directiune finantiara.

— Actulu se transpune membrului B. P. Harsianu, că insarcinatu cu facerea recursului incontr'a acestei provocari.

Sibiu d. u. s.

Iacobu Bolog'a m. p., **D. P. Barcianu** m. p.,
v.-presidentu. secretariu.

Autenticarea acestui procesu verbale se concrede dloru: Macelariu, Popescu si Cosm'a.

S'a ceditu si autenticat in 18 Ian. 1885.

E. Macelariu m. p. **I. Popescu** m. p. **P. Cosm'a** m. p.

✓ Anuntiu de abonamentu.

Cu 1 Ianuariu 1885 se incepe cursulu alu XVI-lea alu foiei

„TRANSILVANI'A“

pe anul 1885.

Dnii membri ordinari ai Associatiunei transilvane sunt rogati, că conformu decisiunie luate in adunarea generala dela Orascia 1884 siedint'a II. p. 24. se binevoiesca a numerá de timpuriu tax'a de 1 fl. pe anulu 1885 déca voiescu se aiba acestu organu alu Associatiunei gratis si franco. De altumentrea on. comitetu a reflectatu la acesta impregiutare pe directiunile despartimentelor.

Pentru nemembri pretiulu este 3 fl. v. a. pe anulu intregu. Afara din monarchia 9 franci. Pe creditu nu se dà; nici se primesce abonamentu pe semestru, ci numai pe anulu intregu.

Nri singuratici din anii trecuti nu se dau, caci tóte exemplariele remase neabonate s'a legatu in brosiure si ele formédia proprietate a Associatiunei. Din aceste se vendu cu cáté 2 fl. 1 exemplariu.

Din anii 1868 si din 1881 nu se mai afia nici unu exemplariu.

Banii de prenumeratiune se trimitu cu mandatul postali de a dreptulu la Comitetulu **Associatiunei transilvane in Sibiu**.

Pe lângă alte scrieri destinate pentru publicare, se primescu ori-ce anuntiuri bibliografice, cumu si recensiuni sau dari de sama, inca si critice scrise in spiritu obiectivu asupr'a productelor literarie, scientifice si artistice.

Redactiunea.